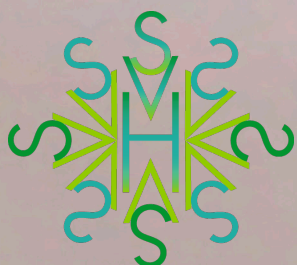

Homeopathie & kanker

Ondersteunende zorg bij de behandeling van kanker

De vereniging van homeopathisch werkende artsen in Nederland (VHAN) besloot in 2012 de vereniging, die toen 114 jaar bestond, op te heffen. Vrijwel alle leden zijn toen lid geworden van een nieuwe vereniging, Artsen Vereniging Integrale Geneeskunde (www.avig.nl). De leden kwamen overeen het batig saldo van de VHAN te gebruiken ten dienste van de homeopathie. Dit was de start van de Stichting VHAN, een goede-doelenstichting die als doel heeft de homeopathie in de Nederlandse gezondheidszorg te integreren, wetenschappelijk onderzoek te ondersteunen en, door de samenvoeging van de Stichting Homeopathisch Centrum in 2020, de homeopathische bibliotheek te borgen. Sinds 2015 is vanuit de Stichting VHAN het initiatief gestart om het netwerk Samen voor Homeopathie bijeen te brengen.

Disclaimer:

Doel van dit boekje is de mogelijkheden te laten zien van homeopathie als ondersteunende therapie bij de reguliere behandeling van kanker. Voorlichtend. Het is niet het doel de lezers te leren hoe de homeopathie bij deze behandeling dient te worden toegepast. Hiervoor is een specifieke training van gekwalificeerde behandelaren nodig. Evenmin is het de bedoeling om van dit congres/boekje om homeopathie als alternatief voor een reguliere behandeling te promoten.

samen voor
Homeopathie

Inleiding

Homeopathie en kanker

Mensen met kanker hebben baat bij een ondersteunende behandeling met homeopathie. In het algemeen hebben zij minder last van de bijwerkingen van de reguliere behandelingen, is de kwaliteit van leven beter en er zijn zelfs wetenschappelijke gegevens die aantonen dat zij gemiddeld langer leven.

Wij voelen het als onze verantwoordelijkheid onze kennis en ervaring op dit gebied met u te delen.

Homeopathie kan een wezenlijke bijdrage leveren bij het levensgeluk, verhoogt de levensenergie en als de tijd daar is kan homeopathie zelfs helpen om rustiger over te gaan.

Dit boekje is een greep uit de vele onderwerpen die tijdens het congres zijn gepasseerd. Het is niet mogelijk alles te melden en wij zien de digitale versie dan ook als een 'levend' product dat aangevuld kan worden. Het zal beschikbaar komen via onze websites (zie contact & informatie).

Wij hebben geprobeerd een leesbaar en toegankelijk document te maken voor de patiënt en collegae en hopen dat het een deskundige bron kan zijn van de mogelijkheden van homeopathische ondersteuning. Daarnaast kunt u informatie vinden voor nader onderzoek.

Wij wensen u veel leesplezier en hopen u te ontmoeten bij onze activiteiten,

Gio Meijer, arts

Voorzitter stichting VHAN

Onder redactie van Gio Meijer
Organisatie: Samen voor Homeopathie
Foto voorpagina: Jan van der Greef
Vormgeving: Elisa Cruys

Inhoud

Voorpagina: Zwerm spreekuilen	1
Wat is de stichting VHAN?	2
Disclaimer	2
Inleiding homeopathie en kanker	3
Inhoudspagina	4
Wie en wat is Samen voor Homeopathie?	5
Voorwoord	6
Afkortingen	6
Definitie homeopathie	7
Gratis e-learning: oriëntatie homeopathie	7
Wat is homeopathie en welke plaats heeft deze behandelmethodes in de gezondheidszorg?	
Frans Kusse en Gio Meijer, artsen	8
Recent wetenschappelijk onderzoek , dr. Harold Hamre	16
Ervaringsdeskundige , het verhaal van Ellen Versteeg	17
Homeopathische geneeskunde en oncologie , Gio Meijer en Frans Kusse, artsen	20
Ondersteunende oncologiezorg , Jean-Lionel Bagot oncoloog, arts voor homeopathie	29
De toepassing van verschillende methodieken bij kanker , Roland Lugten, arts	35
Homeopathische ondersteuning voor dieren met kanker , Lies Vedder, dierenarts	39
Studie: Invloed van homeopathie bij oncologische patiënten	45
Studie: Homeopathie als add-on therapie bij kleincellig longcarcinoom en QOL	46
Conclusies	47
Naschrift	48
Contact en informatie	48

Wie zijn wij

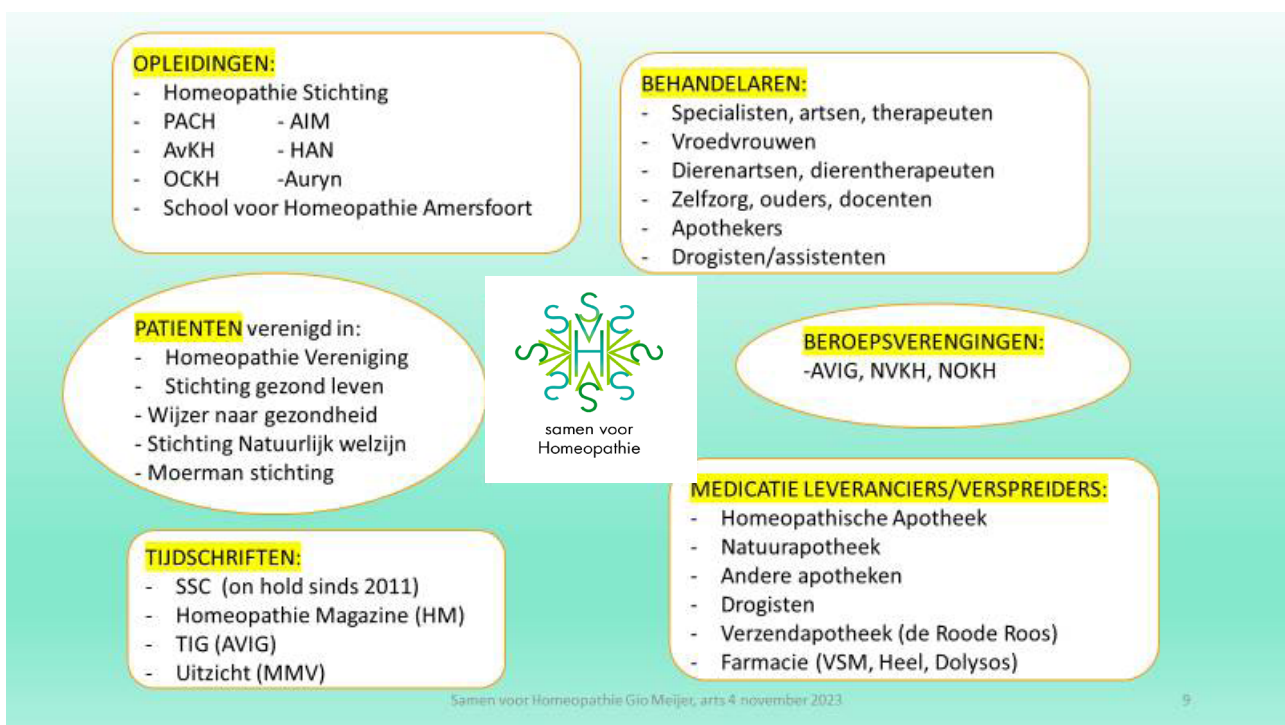
De stichting VHAN en Samen voor Homeopathie

In november 2015 is het platform *Samen voor Homeopathie* (SvH) gestart. Dit fluïde netwerk beoogt alle betrokkenen in Nederland bij wie homeopathie na aan het hart ligt te verbinden en elkaars krachten te versterken. Wat ons bindt is de liefde voor de homeopathie. Bij de tekst onder het logo is 'samen' bewust met een kleine beginletter geschreven om laagdrempeligheid te benadrukken.

Alle vertegenwoordigers van organisaties die zich met homeopathie bezighouden zijn welkom bij de bijeenkomsten van *Samen voor Homeopathie*. Dit zijn alle verenigingen van artsen, dierenartsen, therapeuten, dietherapeuten, verloskundigen, opleiders, patiënten en de redacties van homeopathische tijdschriften, farmaceuten, apothekers et cetera.

Sinds haar ontstaan heeft *Samen voor Homeopathie* een platform op de website www.homeopathie.nl, namelijk www.svh.homeopathie.nl, een platform waar alle informatie te vinden is. Het organigram van deze samenwerking is als volgt (afbeelding 1). Voor afkortingen zie 'lijst afkortingen'.

Organogram: Samen voor Homeopathie

Verskillende organisaties verbonden bij Samen voor Homeopathie

Voorwoord

Met plezier nodigen we u uit dit naslagwerk te lezen. De inspiratie kwam uit het congres **Homeopathie en kanker, ondersteunende zorg bij de behandeling van kanker (2022)**. Tijdens deze bijeenkomst spraken professionals uit binnen- en buitenland over de ondersteunende mogelijkheden van homeopathie bij mens en dier met kanker. Deze dag werd georganiseerd door de congrescommissie van *Samen voor Homeopathie*. Gezamenlijk is besloten om dit thema te kiezen voor het eerste congres, mede naar aanleiding van de vijf speerpunten van de *World Health Organisation* (WHO), waarbij oncologische zorg en complementaire behandelmethoden extra aandacht krijgen. De nieuwe folder van het Integraal Kankercentrum Nederland (IKNL) benoemt een paar complementaire behandelwijzen, maar homeopathie nog niet. Wij hopen dat deze informatie ertoe bijdraagt dat ook homeopathie in de folder ook een plaats krijgt als mogelijke behandelwijze ter ondersteuning van de behandeling van kanker bij mensen en dieren.

Directie aanleiding voor dit thema, een persoonlijk verhaal:

Een van mijn patiënten die sinds meer dan dertig jaar bijna uitsluitend onder homeopathische behandeling was, kreeg de diagnose borstkanker. De angst was zo groot, met name bij de omringende familieleden, dat zij besloot, op advies van de oncoloog, geen homeopathische ondersteuning te gebruiken. De oncoloog, onbekend met homeopathie, meende dat er gevaar school in het gelijktijdig gebruiken van ondersteunende homeopathische middelen naast reguliere medicatie. De oncoloog was bang dat homeopathie haar behandeling negatief zou beïnvloeden. Telefonisch overleg met de oncoloog, inclusief onderbouwende literatuur, konden hem niet van die gedachte afbrengen. Toen er gedurende de behandeling klachten van bloedarmoede, een tekort aan bloedplaatjes en zenuwpijnen ontstonden, als gevolg van de behandeling, besloot de patiënte - buiten medeweten van de oncoloog – toch homeopathische medicatie te nemen. Zij vertrouwde de homeopathie toch voldoende uit ervaring en wilde de schade zoveel mogelijk beperken. Dit heeft haar geholpen haar de bloedwaarden, de bloedarmoede en de lage bloedplaatjes te herstellen en de energie te verbeteren. Het is mooi dat dit resultaat mogelijk was, dankzij de homeopathie. Hoe fijn zou het zijn als er meer kennis bij oncologen beschikbaar zou komen en er een open dialoog gevoerd zou kunnen worden?

Deze publicatie hoopt hieraan een bijdrage te leveren. Ook enkele artikelen die eerder in het Tijdschrift voor Integrale Geneeskunde verschenen, en van toepassing zijn op dit onderwerp, voegden wij toe aan deze publicatie.

De congresorganisatie werd gevormd door Helen Hensing (NVKH, SvH), Frans Kusse (AVIG, AIM, SvH), Gio Meijer (AVIG, VHAN, SvH), Lisette van 't Oever (scholing NVKH, SvH), Anita Stam (NVKH, SvH) en Evelien van der Waa (homeopathisch werkend dierenarts, VCWD, IAVH, SvH).

Afkortingen:

AVIG:	Artsen Vereniging Integrale Geneeskunde
AIM:	Academy for Integrative Medicine
SvH:	Samen voor Homeopathie
NVKH:	Nederlandse Vereniging van Klassiek Homeopaten
VCWD:	Vereniging Complementair Werkende Dierenartsen / The natural way
IAVH:	International Association for Veterinary Homeopathy
PACH:	Post Academisch Curriculum Homeopathie
NOKH:	Nederlandse Organisatie van Klassiek Homeopaten
SSC:	Similia Similibus Curentur (tijdschrift)
TIG:	Tijdschrift Integrale Geneeskunde

Definitie van homeopathie

Definitie van homeopathie

Homeopathische geneeskunde is een exact omschreven behandelmethode. Het netwerk *Samen voor Homeopathie* heeft homeopathie in 2017 als volgt gedefinieerd:

‘Homeopathie is een geneeswijze die het natuurlijke afweersysteem van het lichaam stimuleert. Met afweer wordt niet alleen het lichamelijke afweersysteem bedoeld dat wij allen kennen, maar ook het vermogen om met stress en emoties om te gaan. Om dit doel te bereiken wordt gebruik gemaakt van een homeopatisch geneesmiddel. De methode is wetenschappelijk onderbouwd, is toepasbaar bij mens en dier en is veilig in de handen van een deskundig homeopatisch behandelaar.’

Het homeopatisch geneesmiddel is te zien als een prikkel die het gehele systeem, lichaam en geest, weer in balans brengt. De homeopatisch behandelaar neemt de tijd om u goed te leren kennen. Het is namelijk essentieel voor de behandeling dat het geneesmiddel goed bij uw klachten past en bij hoe uw klachten zich voordoen. Bovendien is het belangrijk dat het past bij wie u bent als mens en bij hoe uw leven zich heeft ontwikkeld. Dat verklaart waarom mensen met dezelfde ziekte soms behandeld worden met verschillende homeopathische geneesmiddelen.

De Similiaregel: Similia Similibus Curentur betekent:

‘Het gelijkende wordt door het gelijkende genezen’, een regel die al door Hippocrates, ‘vader’ van onze geneeskunde, werd beschreven.

Op de website www.homeopathie.nl staat veel informatie, waaronder een gratis e-learning, welke laatste verkrijgbaar via het aanmaken van een account.

Aanmelden

E-learning, oriëntatie Homeopathie

E-learning, oriëntatie Homeopathie. De cursus is op HBO niveau. De cursus bestaat uit elf hoofdstukken over Homeopathie, elk hoofdstuk met een les- en oefengedeelte (totale studieduur ca. 3 – 3 ½ uur).

Naar de cursus

Inleiding

De cursus bestaat uit elf hoofdstukken over Homeopathie, elk hoofdstuk met een les- en oefengedeelte (totale studieduur ca. 3 – 3 1/2 uur). De cursus is op HBO niveau.

Deze basis cursus is vooral bedoeld voor iedereen die zich wil oriënteren op een studie homeopathie. De cursus is niet geschikt om patiënten de mogelijkheden van zelfmedicatie te laten zien en leert geen vaardigheden homeopathische geneesmiddelen voor te schrijven, waarvoor een gedegen homeopathische opleiding nodig is.

Naast de basisprincipes en de informatie over de stand van zaken van onderzoek, ziet U aan de hand van voorbeelden hoe te werk wordt gegaan bij het behandelen van acute en chronische ziekten. Dit programma helpt u bij de oriëntatie aan het begin van de opleiding klassieke homeopathie en geeft u inzicht in wat homeopathie inhoudt.

Na elk hoofdstuk volgen toetsvragen. U dient 80% van de antwoorden goed te hebben om op het eind van de cursus een bewijs van deelname te kunnen downloaden. Als u de score niet haalt, maak de toets opnieuw. U kunt alles in uw eigen tempo doorwerken.

Deze cursus is ontwikkeld door WissHom.de te Duitsland; gemaakt door: Gerhard Bleul, Dr. med. Anna Gerstenhöfer. In samenwerking met: Anne Rütten, Curt Kösters, Dr. med. Sigrid Kruse, Dr. med. Ammo Kummer, PD Thomas-Michael Kapellen, Jens Behnke, prof. Michael Keusgen

Voor Nederland vertaald en aangepast door Koos Noordeloos en René van der Reijden op initiatief van en financieel mogelijk gemaakt door Stichting VHAN

Na het afsluiten van de cursus krijgt u een certificaat. De studieduur is ongeveer vier uur. U kunt na ieder hoofdstuk desgewenst stoppen en verder gaan met het volgende hoofdstuk wanneer u weer gelegenheid heeft.

Wat is homeopathie en welke plaats heeft deze behandelmethode in de gezondheidszorg?

Geschiedenis en filosofie

Homeopathie als behandelmethode binnen de geneeskunde wordt gekenmerkt door het toepassen van de *similiaregel* en het speciale bereidingsproces, het *potentiëren*.

De *similiaregel* luidt: het gelijkende wordt door het gelijkende genezen oftewel *Similia similibus curentur*. Deze regel werd als zodanig al beschreven door 'de vader van de geneeskunde', Hippokrates van Kos (ca. 460 -377 v.Chr.) en later door de middeleeuwse arts en chemicus Paracelsus (1493/1494-1541).

Samuel Hahnemann (1755-1843) heeft deze behandelmethode toegankelijk gemaakt. Hij was een bijzonder mens en een consciëntieus wetenschapper. Naast geneeskunde had hij ook scheikunde gestudeerd. Hij beheerste acht verschillende talen en omdat hij niet tevreden was met de wijze waarop geneeskunde in die tijd bedreven werd, verdiende hij na het behalen van zijn artsexamen zijn geld als bibliothecaris en vertaler. Zo was hij in staat de belangrijkste geneeskundige werken uit zijn tijd en uit de geschiedenis te bestuderen, op zoek naar de best mogelijke behandelingsmethoden.

Met dank aan **Ton Nicolai**, arts en coördinator van EUROCAM, het samenwerkingsverband van de meeste Europese koepelorganisaties van artsen, therapeuten en patiënten in de complementaire geneeskunde, **Lex Rutten**, homeopathisch arts en onderzoeker, en **Christien Klein-Laansma**, homeopathisch arts en onderzoeker.

Frans Kusse is arts voor integrale geneeskunde in Amsterdam, gespecialiseerd in homeopathie.

Gio Meijer is arts voor integrale geneeskunde in Amsterdam, gespecialiseerd in homeopathie.

Ontdekking similiaprincipe

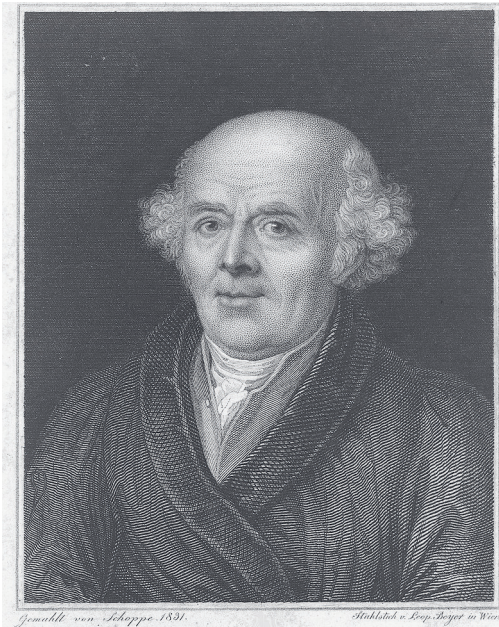
Het was al enige tijd bekend dat kinine werkzaam was bij malaria en de Schotse farmacoloog Cullen beweerde in een leerboek dat de werkzaamheid van dit geneesmiddel te danken was aan de bittere smaak die de maag zou versterken. Hahnemann twijfelde aan deze verklaring en nam zelf kinine in om het effect te observeren. Hij ontwikkelde daarop een beeld dat paste bij malaria tertiana (derdedaagse koorts). Deze ervaring en zijn kennis van de medische literatuur brachten hem ertoe dit fenomeen – dat hij de *similiaregel* noemde – verder te bestuderen. In 1796 verscheen zijn eerste publicatie over dit onderwerp. Vanuit zijn scheikundige achtergrond kende hij alle destijds bekende beschrijvingen (829) van arsenicumvergiftigingen. Het was de kwaliteit van Hahnemann dat hij de gelijkenis herkende met het cholerabeeld: buikpijnklachten met waterdunne diarree, uitputting, uitdroging, koorts en angstige rusteloosheid. Bij de eerstvolgende cholera-epidemie die de streek aandeed waar hij woonde, was dit een van de geneesmiddelen die hij voorschreef – naast Cuprum (koper) en Veratrum album (wit nieskruid) – en verreweg de meeste van zijn patiënten bleven in leven, in tegenstelling tot de zieken die zich tot andere artsen hadden gewend. Zijn naam was daarmee gevestigd.

Similiaregel en homeopathie

Door voortdurende studie en observatie ontwikkelde hij op basis van deze *similiaregel* een behandelmethode die niet alleen heel effectief bleek te zijn bij acute ziekten zoals cholera, maar ook bij tal van chronische aandoeningen. Hij schreef over zijn bevindingen twee werken die nog steeds de basis vormen van de homeopathie wereldwijd, in het Nederlands vertaald als *Het organon der geneeskunde* en *De chronische ziekten*.^{1,2)}

De essentie van de homeopathie is het zoeken en vinden van dát geneesmiddel dat in staat is het zelfherstellend vermogen optimaal te stimuleren. Wat Hahnemann door zijn eigen ervaringen en van zijn groeiende groep volgende artsen ontdekte, was dat het geneesmiddel om die reden zo goed mogelijk moet passen bij zowel de fysieke als de psychische kenmerken van de betreffende patiënt. *Personalised medicine avant la lettre!*

Een goede reguliere diagnose is van belang voor de

Samuel Hahnemann, 1755-1843, wikimedia commons, DP

prognose en de afweging of er ook andere maatregelen (reguliere medicatie, chirurgie e.d.) moeten worden toegepast. Voor het stellen van de homeopathische diagnose, het vinden van het passende geneesmiddel, vormt deze diagnose een hulpmiddel maar is niet voldoende.

Similiaregel en reguliere geneeskunde

Zonder dat deze regel expliciet wordt gebruikt, is de similiairegel ook terug te vinden binnen de reguliere farmacologie, zoals in de begrippen *hormesis*, de zogenaamde paradoxale reacties op geneesmiddelen en het *rebound-effect*, het in ernstiger mate terugkeren van de klachten na het staken van de medicatie. Een mooi voorbeeld van het eerste is de werking van methylfenidaat, (bekend onder de merknaam Ritalin), een wekamine dat bij de meeste mensen onrust opwekt maar bij mensen met ADHD juist rustgevend werkt.

In de dagelijkse praktijk kennen we vele voorbeelden van de similiairegel. Enkele voorbeelden:

Koffie maakt je – kortdurend - wakker en helder, maar na enige tijd later word je juist slaperiger en is er een nieuwe koffiepauze nodig. Bij inslaapproblemen met heldere, wakkere gedachten, kan daarom homeopathisch *Coffea*, volgens de homeopathische methode bereid van de koffieboon, helpen om in te slapen.

Bij het snijden van een ui kun je brandende, tranende ogen krijgen. Bij allergie met tranende brandende ogen kan het homeopathische middel gemaakt van de ui, *Allium cepa*, verlichting geven.

Het bereiden van homeopathische geneesmiddelen, het potentiëren

Het tweede kenmerk van de homeopathische behandelmethode is de bereiding van de geneesmiddelen. Wij noemen dat *potentiëren*. Dat is een bereidingswijze waarbij de oorspronkelijke stof verdund wordt terwijl de oplossing ondertussen geschud wordt. Hahnemann heeft dit ontwikkeld om het toxische effect van de stof te elimineren.

Om u even in herinnering te brengen: hij gaf arsenicum aan kwetsbare zieke en uitgedroogde mensen met cholera. Overdosering van deze stof zou vanwege de grote giftigheid fataal zijn. Om die reden maakte hij een verdunding, terwijl hij de oplossing krachtig schudde. De observatie van Hahnemann en vele homeopathisch werkende artsen na hem was dat een hogere potentie, een vele malen verdund en geschud middel, een langer en dieper effect gaf. Zelf verklaarde hij deze werking als volgt. Door dit potentiëeringsproces neemt de chemische, giftige werking af maar wordt de geneeskrachtige werking sterker. De stimulerende werking op het zelfherstellend vermogen neemt toe. Zoals uit recente onderzoeken is gebleken, bevat een hoge potentie, ook boven het getal van Avogadro³⁾, nog steeds informatie die door specifieke meetmethoden kan worden waargenomen.⁴⁾ Water, het oplosmiddel bij uitstek, speelt hierbij een belangrijke rol. Potentiëren wordt gedaan in stappen. Bij een D-potentie (decimale potentie) gebeurt dit in stappen van 1 op 10 en bij een C-potentie (centisemale potentie) in stappen van 1 op 100. Later ontwikkelde Hahnemann de LM-potentie (1 op 50.000) waarmee hij probeerde zo mild en tegelijkertijd sterk mogelijk het zelfherstellend vermogen te stimuleren.

Visie

De homeopathische visie op ziekte is dat er bij ziekte sprake is van een verstoring van het natuurlijke, dynamische evenwicht. Door de juiste informatie kan het zelfherstellend vermogen dat ieder levend organisme bezit gestimuleerd worden waardoor de balans (*homeostase*) wordt hersteld en het lichaam wordt geholpen de ziekte te overwinnen en daarmee de klachten zover dat mogelijk is te laten verdwijnen.

Reguliere en homeopathische diagnose, een integrale diagnose

Zoals gezegd is een reguliere diagnose van belang voor de prognose en de afweging of er ook andere maatregelen moeten worden toegepast, zoals reguliere medicatie en/of chirurgie. Deze diagnose is voor een homeopathisch arts zeker een hulpmiddel maar niet voldoende. Naast een reguliere diagnose is een individuele homeopathische diagnose nodig die veel meer aspecten omvat. De

homeopathische diagnose wordt gesteld op basis van de oorzaken of aanleidingen, en alle factoren die de klachten verergeren of verlichten, de specifieke klachten zelf en de fysieke en psychische kenmerken van de patiënt. De gehele lichamelijke en psychische gesteldheid van de patiënt, samen met zijn/haar geschiedenis, bepalen het homeopathisch simillimum, het best passende geneesmiddel. Bij iedere patiënt wordt een keuze uit duizenden verschillende geneesmiddelen gemaakt.

Homeopathische én reguliere geneeskunde: integrale geneeskunde

Homeopathie en reguliere behandelmethoden kunnen heel goed samengaan. Dat is – naast het kijken naar de hele mens en de nadruk op de relatie tussen zorgvrager en zorgverlener ('de arts als coach') – de essentie van integrale geneeskunde.

Reguliere methoden zijn onontbeerlijk bij levensbedreigende aandoeningen en aandoeningen waarbij chirurgie aangewezen is, terwijl de meer chronische en niet-levensbedreigende acute ziekten in veel gevallen succesvol met homeopathie behandeld kunnen worden.

Homeopathische geneesmiddelen

Homeopathische geneesmiddelen zijn afkomstig uit planten, mineralen en dierlijke producten. Daarnaast worden er ook homeopathische geneesmiddelen gemaakt van bijvoorbeeld reguliere geneesmiddelen of andere chemische stoffen om bijwerkingen te verminderen. De homeopathische geneesmiddelleer (*Materia Medica*) bestaat uit beschrijvingen van persoonlijke- en ziektekenmerken voor ieder homeopathisch geneesmiddel. Deze kenmerken komen voort uit drie bronnen: intoxicatieverschijnselen, geneesmiddelproeven (vergelijkbaar met fase 1-onderzoek naar geneesmiddelen) en klinische ervaring. Door de bekende intoxicatiegegevens en de geneesmiddelproeven krijgen we een eerste indicatie van de verschillen tussen de middelen.

De klinische ervaring bevestigt welke specifieke persoonskenmerken we vaker zien bij bepaalde middelen. Dit is vergelijkbaar met het diagnostisch proces: bij de combinatie van koorts, benauwdheid en versnelde ademhaling denkt een arts aan een longontsteking. Zo zal de combinatie angstige onrust, kouwelijkheid en weinig dorst de homeopathisch werkend arts onder andere doen denken aan het homeopathisch geneesmiddel *Arsenicum album*.

Het homeopathisch geneesmiddel moet dus niet alleen bij de kwaal maar ook bij de persoon passen. Deze twee eeuwen oude regel in de homeopathie is sinds de recente opkomst van de farmacogenetica ook in de reguliere geneeskunde actueel en heet daar *personalised medicine* of *stratified medicine*.

Homeopathie in de praktijk

Acute klachten, zoals een griep, middenoorontsteking of bovenste luchtwegklachten kunnen met een passend geneesmiddel snel verbeteren, soms al binnen een uur. Bij chronische aandoeningen kunnen er meerdere, opeenvolgende middelen nodig zijn, op geleide van de klachten, zoals het afpellen van een ui. Afhankelijk van de ernst en duur van de klachten kan het soms enkele weken duren voordat er verbetering merkbaar is en maanden voordat de klachten helemaal zijn verdwenen. Er is dus tijd en geduld nodig voor een homeopathische behandeling bij chronische aandoeningen. Kinderen reageren in de regel sneller. En helaas lukt het niet bij iedereen het passende middel te vinden.

Werkwijzen binnen de homeopathie

Zelfmedicatie

Homeopathie kan op verschillende niveaus worden toegepast. In drogisterijen en apotheken zijn homeopathische middelen te koop die mensen zelf kunnen gebruiken bij aandoeningen die ook vanzelf zouden genezen, zoals een gewone griep, lichte hooikoorts, bij lichte verwondingen e.d. Meestal gaat het daarbij om samengestelde middelen, middelen waar meerdere mineralen en/of kruiden (in homeopathische dosering) in zitten waarvan bekend is dat zij bij dergelijke klachten behulpzaam kunnen zijn. Verschillende van deze middelen zijn zelfs officieel toegelaten als geneesmiddel op basis van wetenschappelijk onderzoek. Als dat niet zo is, mag er niet op vermeld worden waarvoor zij dienen, maar een deskundige verkoper mag wel adviezen geven.

Homeopathie bij eenvoudige aandoeningen

Er zijn in Nederland enkele honderden huisartsen die regelmatig homeopathie voorschrijven bij niet al te ernstige klachten, zoals een middenoorontsteking, menstruatieklachten en een echte griep. Zij hebben een opleiding gevolgd waar zij geleerd hebben uit een klein aantal geneesmiddelen het best passende middel te kiezen voor deze klacht bij deze patiënt.

Isopathie: het toepassen van een middel dat bereid is van de stof die de klachten veroorzaakte

Daarnaast kunnen deze huisartsen of specialisten ook klachten bestrijden met middelen die homeopathisch bereid zijn van de stof waardoor de klacht ontstond. Zo zijn er van veel reguliere geneesmiddelen homeopathische geneesmiddelen gemaakt maar ook van huisstof, huismijt, kattenharen, pollen en dergelijke. Met Pollen c30 is zelfs goed wetenschappelijk onderzoek gedaan, waaruit bleek dat mensen significant minder klachten hadden dan met een placebomiddel.^{5,6)}

Voor chronische aandoeningen is het belangrijk dat het middel bij alle klachten past en vooral ook bij de persoonlijke kenmerken en reactiepatronen, zowel lichamelijk als geestelijk. We spreken dan van een ‘constitutiemiddel’. Deze methode wordt vooral toegepast door artsen die zich gespecialiseerd hebben in homeopathie.

Indicaties voor homeopathie

- Chronische aandoeningen
- Als reguliere medicijnen gecontra-indiceerd zijn
- Blijvende klachten na een ziekte of na medicatie
- Recidiverende klachten, bijvoorbeeld infectieziekten
- Persisterende klachten
- Klachten na een trauma
- Onbegrepen klachten

Wetenschappelijk onderzoek

Er is met name in de afgelopen dertig jaar veel wetenschappelijk onderzoek verricht naar de werking van homeopathische geneesmiddelen, zowel klinisch (in de praktijk) bij mensen, dieren en zelfs planten en bomen, als fundamenteel, in het laboratorium met natuurkundige en chemische onderzoeksmethoden.

Klinisch onderzoek

Onderzoek in verschillende landen heeft de voordelen van homeopathische behandeling bij chronische patiënten aangetoond. Goede voorbeelden zijn observationele studies (wetenschappelijke registratie van het beloop van de ziekte in de praktijk) die zijn uitgevoerd in Duitsland/ Zwitserland, Italië en het Verenigd Koninkrijk. Beide concluderen dat de homeopathische interventie een verbetering te zien gaf bij een breed scala aan chronische aandoeningen.^{7,8,9,10,11)}

Er zijn ook een paar honderd *Randomised Controlled Trials* (RCT) uitgevoerd, waarbij patiënten *at random* in twee of meer groepen werden verdeeld en zowel de behandelende artsen als de patiënten niet wisten of zij het homeopathische geneesmiddel kregen of een placebo. Omdat homeopathische geneesmiddelen meestal bestaan uit melksuikerkorreltjes die worden doordrenkt met het *gepotentieerde* (in stappen sterk verdunde) geneesmiddel is er qua uiterlijk en smaak geen enkel verschil te merken tussen het homeopathisch geneesmiddel en het placebo-middel.

Het grootste deel van die RCT's gaven aan dat het homeopathisch middel significant beter werkte dan het placebo-middel.^{12,13)}

Er zijn op basis van deze RCT's verschillende meta-analyses uitgevoerd. Hierbij worden RCT's die aan bepaalde kwaliteitscriteria voldoen beoordeeld. Meta-analyses zijn

ontwikkeld voor de beoordeling van de werking en veiligheid van reguliere geneesmiddelen en worden in de wetenschap vaak beschouwd als de hoogste vorm van onderzoek.

Vijf van de zes meta-analyses^{14,15,16,17,18,19,20)} die in de afgelopen dertig jaar zijn uitgevoerd op basis van alle homeopathische RCT's zijn positief en de conclusie is getrokken dat de werking van homeopathie niet verklaard kan worden door het placebo-effect.

De vierde – negatieve – meta-analyse²⁰⁾, op basis van dezelfde RCT's, bleek bij nader inzien niet te voldoen aan de eisen die gesteld worden aan een meta-analyse.

In een artikel²¹⁾ dat deze meta-analyse uitvoerig bespreekt, komen deze onderzoekers op basis van alle gegevens van deze meta-analyse tot de conclusie dat de kwaliteit van de homeopathische onderzoeken in het algemeen beter is dan de kwaliteit van de reguliere onderzoeken en dat een andere selectiemethode tot een andere conclusie zou hebben geleid, mogelijk in het voordeel van homeopathie.

Maar werkt homeopathie nu bij bepaalde indicaties?

De waarde van dit soort systematische reviews waarbij alle studies bij zoveel verschillende diagnoses op één hoop worden gegooid, is beperkt, omdat een bepaalde therapie bij de ene diagnose wel en de andere diagnose niet kan werken. Maar wat we wel mogen concluderen, is dat de werking van homeopathische geneesmiddelen niet verklaard kan worden door het placebo-effect alleen. In 1997 schreef Linde (zie eindnoot 2) dat er nog geen bewijs was voor de werking van homeopathische geneesmiddelen bij bepaalde diagnoses. Daarvoor waren er nog onvoldoende positieve onderzoeken per diagnose. Meer recente systematische reviews tonen werkzaamheid aan van homeopathie bij de volgende diagnoses:

- Diarree bij kinderen²²⁾
- Postoperatieve ileus²³⁾
- Hooikoorts (allergische rhinitis)^{24,25)}
- Vertigo²⁶⁾
- Bovenste luchtweginfecties^{27,28)}
- Reumatische ziekten²⁸⁾

Daarnaast tonen RCT's effectiviteit aan bij diverse indicaties.²⁹⁾

Bewijs op fundamenteel gebied

Op fundamenteel gebied wordt wereldwijd veel onderzoek gedaan. Natuurkundige technieken waarmee structurele veranderingen zijn aangetoond bij ultramoleculaire homeopathische preparaten zijn o.a. thermoluminescentie, flux-calorimetrie, conductrometrie (geleidbaarheidsmeting), Raman- en ultraviolet spectro-

metrie en NMR (Nuclear Magnetic Resonance).⁴⁾ Veel fundamentele onderzoeken zijn verschenen in reguliere, peer-reviewed tijdschriften. Een uitgebreid overzicht van alle fundamentele onderzoeken is te vinden op de website van het *Homeopathic Research Institute* (www.hri-research.org).

Naast de vele voorbeelden van de afgelopen tweehonderd jaar en het wetenschappelijk onderzoek van de laatste dertig jaar, komt er steeds meer ondersteuning vanuit andere wetenschappen, zoals natuur- en scheikunde, dat homeopathische geneesmiddelen informatie bevatten, ook bij de verdunningen boven het getal van Avogadro.

In een review over 135 biologische en fysische experimenten in vitro, bleek er een beschermend effect te zijn van hoge homeopathische potenties tegen effecten van toxische agens³⁰⁾. In 70% van de studies met hoge kwaliteit werden effecten gerapporteerd. In een review over 67 experimenten in vitro, werden effecten gerapporteerd in twee derde van de studies met hoge kwaliteit en in drie kwart van de gerepliceerde studies³¹⁾.

Tijdens een lezing³²⁾ (Utrecht, april 2014) verkondigde de Zwitserse onderzoeker Stephan Baumgartner, verbonden aan het Instituut voor Complementaire en integratieve geneeskunde van de Universiteit Bern en aan de faculteit geneeskunde van de Universiteit Witten, dat hij bij onderzoek met homeopathische middelen bij planten sterke aanwijzingen had gevonden voor het bestaan van een elektromagnetisch (informatie)veld rond een homeopathisch middel, aangezien bij zijn proeven niet alleen de direct behandelde planten reageerden maar ook de planten die ertegenaan stonden en niet direct werden behandeld.

Werkingsmechanisme

Een verklaring voor het werkingsmechanisme is het farmacologisch fenomeen dat bekend staat als *postconditioning hormesis*. In het kort komt het erop neer dat bij stapsgewijze vermindering van de dosering van een stof de werkzaamheid steeds verder afneemt en bij een bepaald punt zelfs verandert: de stof roept dan juist een tegengestelde werking op. Dit komt overeen met de *similiawet*.

Prof. Iris Bell, emeritus hoogleraar *Family and Community Medicine* aan de universiteit van Colorado, geciteerd in de Editorial³³⁾, geeft op basis van haar jarenlange onderzoek de volgende omschrijving van homeopathie:

‘Homeopathie is een complex adaptief systeem met eigenschappen waarbij een kleine veranderingen in de *inputs* kunnen leiden tot disproportioneel grote veranderingen in de *outputs* van het systeem: het zwakke signaal van het correcte, meest passende geneesmiddel kan een grote helende respons initiëren in het lichaam.’

Zij concludeert dat: ‘het bewijs suggereert dat ieder

homeopathisch geneesmiddel een complex systeem is op nano-schaal ... met elektromagnetische, opto-elektronische, kwantum- en biologische effecten’.

Veiligheid

Veiligheid van homeopathische geneesmiddelen staat niet ter discussie, zeker niet als het gaat om hogere potenties.

De biochemische werking van homeopathische geneesmiddelen is vrijwel nihil. Beginreacties door stimulering van het zelfherstellend vermogen zijn doorgaans mild en kortdurend.

Ook bij andere toedieningsvormen dan oraal zijn de gerapporteerde bijwerkingen mild van aard, zoals een lichte lokale roodheid bij injecties van homeopathische (of antroposofische) geneesmiddelen.³⁴⁾

De Europese producenten van homeopathische geneesmiddelen zijn overigens verplicht om te werken volgens de regels van *Good Manufacturing Practice (GMP)*. Daarmee wordt voorkomen dat er producten afgeleverd worden die toxisch zijn bij het aanbevolen gebruik. De hoogleraren Hamre en Kiene van de Universiteit van Witten/Herdecke (Freiburg, Duitsland) schreven een wetenschappelijk commentaar over homeopathie, naar aanleiding van een motie op een partijcongres van de Duitse Groene Partij. Op overtuigende wijze ontkrachten zij de stelling dat het gevaarlijk zou zijn om homeopathie toe te passen bij levensbedreigende en chronische ziekten, door uitstel van reguliere behandeling en onthouding van reguliere medicijnen.³⁵⁾

Kosteneffectiviteit

Veel onderzoeken die gedaan zijn in Europa naar de kosteneffectiviteit van homeopathische behandelingen wijzen erop dat deze kostenbesparend kunnen zijn, hoewel een recente meta-analyse tot de conclusie kwam dat er nog geen harde conclusies uit deze onderzoeken getrokken kunnen worden vanwege het heterogene karakter van de onderzoeken en verschillende methodologische zwaktes. Hogere kosten in de eerste jaren van de homeopathische behandeling worden waarschijnlijk veroorzaakt door langere consulten. Homeopathische consulten duren gemiddeld tussen de 30 en 60 minuten en kosten uiteraard meer dan consulten van gemiddeld 10-15 minuten bij reguliere huisartsen. Bovendien lijken mensen die homeopathisch behandeld worden complexere problemen te hebben dan de controlegroep. Veel mensen zoeken pas homeopathische begeleiding nadat andere behandelingen geen of onvoldoende resultaat hebben opgeleverd. Bovendien wordt homeopathie vaak toegepast in combinatie met een reguliere behandeling. Uit dit laatste onderzoek³⁸⁾ blijkt dat de verschillen op de langere duur minder worden, wat te verklaren is doordat de kosten van reguliere medicatie, consulten en onderzoek minder

worden als de homeopathische behandeling aanslaat en mensen minder klachten hebben. Nader en langer onderzoek wordt daarom aanbevolen.^{36,37,38)}

In Nederland hebben de onderzoekers Kooreman en Baars³⁶⁾ bij een grote verzekeringsmaatschappij vastgesteld dat huisartsen die een vorm van complementaire behandelmethoden toepassen, waaronder homeopathie, acupunctuur en antroposofie, ongeveer 12% goedkoper zijn dan gemiddeld. Huisartsen die homeopathie volledig in hun praktijkvoering hebben geïntegreerd, blijken zelfs tot 40% goedkoper te kunnen werken.³⁹⁾

Zwitsers onderzoek komt tot dezelfde conclusie. Hierbij werden de kosten vergeleken tussen huisartspraktijken die volledig conventioneel werken (COM) met huisartspraktijken waarvan de arts gediplomeerd is in een van de vijf grote CAM-richtingen (homeopathie, Traditional Chinese Medicine – TCM, waaronder acupunctuur en Chinese kruiden –, antroposofie, fytotherapie en neuraaltherapie) in de periode 1999-2005. In die tijd werden deze therapieën volledig vergoed uit de verplichte basisverzekering. De kosten van de CAM-artsen als geheel bleken vergelijkbaar met die van conventioneel (COM), maar de kosten van homeopathie lagen 15,4% lager dan gemiddeld.

Andere conclusies die getrokken konden worden, waren dat de kosten van medicatie bij CAM lager lagen, de kwaliteit van de arts-patiënt relatie bij CAM hoger was en dat er bij CAM minder bijwerkingen werden gemeld van de medicatie.^{40,41)}

Conclusie

Homeopathische geneeskunde is in de handen van goed opgeleide en ervaren artsen een effectieve, veilige en vaak kostenbesparende methode, zeker als deze wordt uitgevoerd door de eigen huisarts. Dit blijkt uit tal van wetenschappelijke onderzoeken bij planten, dieren en mensen. Homeopathie heeft onder meer bewezen waarde in de praktijk bij mensen met chronische klachten. Uit tal van fysisch en biologisch onderzoek komt bovendien toenemend betrouwbaar en overtuigend bewijs dat een (hoog gepotentieerd) homeopathisch geneesmiddel een meetbaar effect kan bewerkstelligen.

Mede gezien het grote aantal Nederlanders dat een homeopathisch werkend arts bezoekt, is er alle reden om deze geneesmethode te stimuleren door meer onderzoek en door het onderwijs aan geneeskundestudenten en (huis) artsen te bevorderen.

Noten

Uitgebreide informatie over homeopathie en de wetenschappelijke onderbouwing

www.homeopathie.nl onder beheer van de vakgroep homeopathie van de Artsen Vereniging Integrale Geneeskunde (AVIG)
www.hri-research.org, de website van het Homeopathy Research Institute (HRI) in Londen

Referenties

1. Hahnemann S, *Organon der Geneeskunst* (Homeovisie, 2009)
  2. Hahnemann, *De chronische ziekten* (Homeovisie, 2009)
  3. Het getal van Avogadro geeft aan hoeveel atomen ergens in zitten. Bij een hoge verdunning zijn er weinig deeltjes over. Bij nog verdere verdunning boven het getal van Avogadro kunnen er volgens de chemische wetten geen deeltjes meer aanwezig zijn in de oplossing.
  4. Tournier A, Klein SD, Würtenberger S, Wolf U, Baumgartner S. Physicochemical investigations of homeopathic preparations: A systematic review and bibliometric analysis-Part 2. *J Altern Complement Med.* 2019 Jul 10.
  5. Reilly DT, Taylor MA, McSharry C, Aitchison T. *Is homeopathy a placebo response? Controlled trial of homeopathic potency, with pollen in hayfever as model.* *Lancet.* 1986 Oct 18;2(8512):881-886.
  6. Taylor, MA, et al, *Randomised controlled trial of homeopathy versus placebo in perennial allergic rhinitis with overview of four trial,* *BMJ* 2000;321:471
  7. Witt, C et al., *Homeopathic medical practice: long-term results of a cohort study with 3981 patients,* *BMC Public Health* 2005 Nov 3;5:115
  8. Witt, CM et al, *How healthy are chronically ill patients after eight years of homeopathic treatment? Results from a long term observational study,* *BMC Public Health,* 2008 Dec 17;8:413. doi: 10.1186/1471-2458-8-413.
  9. Rossi et. al, *Homeopathy in the public health system: a seven-year observational study at Lucca Hospital (Italy),* *Homeopathy* 2009 Jul;98(3):142-8. doi: 10.1016/j.homp.2009.04.001.
  10. Spence DS, Thompson EA, Barron SJ, *Homeopathic treatment for chronic disease: a 6-year, university-hospital outpatient observational study,* *J Altern Complement Med* 2005 Oct;11(5):793-8. doi: 10.1089/acm.2005.11.793.
  11. Mathie RT and Robinson TW, *Outcomes from homeopathic prescribing in medical practice: a prospective, research-targeted, pilot study,* *Homeopathy* 2006 Oct;95(4):199-205. doi: 10.1016/j.homp.2006.06.002.
  12. <https://www.hri-research.org/resources/homeopathy-faqs/there-is-no-scientific-evidence-homeopathy-works/> stand van zaken 2019
  13. <https://www.hri-research.org/resources/homeopathy-the-debate/the-australian-report-on-homeopathy/>; website Homeopathy Research Institute, juni 2021
- Meta-analyses*
14. Kleijnen J, Knipschild P, ter Riet G (1991). *Clinical trials of homeopathy,* *British Medical Journal,* 302: 316-323 [PubMed]
  15. Boissel JP et al. (1996). *Critical literature review on the effectiveness of homeopathy: overview of data from homeopathic medicine trials.* In: Homeopathic Medicine Research Group, *Report of the Commission of the European Communities, Directorate-General XII-Science, Research and Development, Directorate E-RTD Actions: Life Sciences and Technologies- Medical Research,* Brussels 1996; Chap.11: 195-210
  16. Linde K et al. (1997) *Are the clinical effects of homeopathy placebo effects? A meta-analysis of placebo-controlled trials.* *Lancet,* 350: 834-843 [PubMed]
  17. Shang A et al. *Are the clinical effects of homeopathy placebo effects? A comparative study of placebo-controlled trials of homeopathy and allopathy.* *Lancet.* 2005; 366:726-73

18. Mathie RT et al. *Randomised Placebo-Controlled Trials of Individualised Homeopathic Treatment: Systematic Review and Meta-Analysis*. Syst Rev. 2014 Dec 6;3:142.
19. Mathie RT et al. *Randomised, Double-Blind, Placebo-Controlled Trials of Non-Individualised Homeopathic Treatment: Systematic Review and Meta-Analysis*. Syst Rev. 2017 Mar 24;6(1):63
20. Shang A. et al., *Are the clinical effects of homeopathy placebo effects? A comparative study of placebo-controlled trials of homeopathy and allopathy*, Lancet 2005, 366: 726-732
21. Lüdtker R, Rutten ALB, *The conclusions on the effectiveness of homeopathy highly depend on the set of analyzed trials*. Journal of Clinical Epidemiology, 2008, 61: 1197-1204
22. Jacobs J et al, *Homeopathy for childhood diarrhea: combined results and metaanalysis from three randomized, controlled clinical trials*, *Pediatr Infect Dis J* 2003 Mar;22(3):229-34. doi: 10.1097/01.inf.0000055096.25724.48.
23. Barnes J, Resch KL, Ernst E. *Homeopathy for postoperative ileus? A meta-analysis*. *J Clin Gastroenterol*. 1997 Dec;25(4):628-33. doi: 10.1097/00004836-199712000-00016.
24. Taylor MA, Reilly D, Llewellyn-Jones RH, McSharry C, Aitchison TC, *Randomised controlled trial of homeopathy versus placebo in perennial allergic rhinitis with overview of four trial series*, *BMJ* 2000 Aug 19-26;321(7259):471-6. doi: 10.1136/bmj.321.7259.471
25. Bellavite P, Marzotto M and Andreoli B, *Homeopathic Treatments of Upper Respiratory and Otorhinolaryngologic Infections: A Review of Randomized and Observational Studies*, *Journal of Alternative Complementary & Integrative Medicine* Jun 13, 2019
26. Schneider B, Klein P, Weiser M, *Treatment of vertigo with a homeopathic complex remedy compared with usual treatments: a meta-analysis of clinical trials*, *Arzneimittelforschung* 2005;55(1):23-9. doi: 10.1055/s-0031-1296821.
27. Bergemann SM, Bornhöft, Bloch D, et al, *Clinical Studies on the Effectiveness of Homeopathy for URTI/A (Upper Respiratory Tract Infections and Allergic Reactions)*. In Bornhöft G, Matthiessen PF (eds), *Homeopathy in Healthcare – Effectiveness, Appropriateness, Safety, Costs*. Springer, Berlin 2011
28. Jonas WB, Linde K, Ramirez G, *Homeopathy and rheumatic disease, Meta-Analysis* *Rheum Dis Clin North Am* 2000 Feb;26(1):117-23, x. doi: 10.1016/s0889-857x(05)70125-3.
29. Een recente lijst met indicaties is hier: <https://homeopathie.nl/lijst-klinische-indicaties-homeopathie-ondersteund-onderzoek/> te vinden.
30. Linde K et al, *Article Menu Critical Review and Meta-Analysis of Serial Agitated Dilutions in Experimental Toxicology*, *Hum Exp Toxicol* 1994 Jul;13(7):481-92. doi: 10.1177/096032719401300706.
31. Witt CM et al, *The in vitro evidence for an effect of high homeopathic potencies--a systematic review of the literature*, *Complement Ther Med* 2007 Jun;15(2):128-38. doi: 10.1016/j.ctim.2007.01.011. Epub 2007 Mar 28.
32. <https://vhan.nl/wp-content/uploads/20140409-Presentatie-Dr-Baumgartner-VHAN-B.pdf>
33. Bell IR, *The Complexity of the Homeopathic Healing Response Part 2: The Role of the Homeopathic Simillimum as a Complex System in Initiating Recovery from Disease*. *Homeopathy* 2020, 109 (2): 51-64
34. Jong MC, Jong MU, Baars EW, *Adverse drug reactions to anthroposophic and homeopathic solutions for injection: a systematic evaluation of German pharmacovigilance databases*, *Pharmacoepidemiol Drug Saf* 2012 Dec;21(12):1295-301. doi: 10.1002/pds.3298. Epub 2012 Jun 13.
35. Hamre HJ, Kiene H, *Scientific assessment of the motion V-01 "Real patient protection: end the advantages for homeopathy!" Motion to the Federal Delegate Conference of Bündnis90/Die Grünen [The German Green Party] on 15-17 November 2019 in Bielefeld*
36. Kooremans P, Baars E, *Complementair werkende huisartsen en de kosten van de zorg*. ESB Gezondheidszorg 2014 (90-92)
37. Witt et al, *Outcome and costs of homeopathic and conventional treatment strategies: a comparative cohort study in patients with chronic disorders*, *Complement Ther Med* 2005 Jun;13(2):79-86. doi: 10.1016/j.ctim.2005.03.005.
38. Ostermann JK et al, *A retrospective cost-analysis of additional homeopathic treatment in Germany: Long-term economic outcomes*, *PLoS One*. 2017; 12(9): e0182897. Published online 2017 Sep 15. doi: 10.1371/journal.pone.0182897
39. Roukema W. *Homeopathie in de huisartspraktijk, goed voor de dokter, voor de patiënt en de zorgverzekeraar*. SSC 2010-4; 23-24
40. Hans-Peter Studera André Busatob. *Comparison of Swiss Basic Health Insurance Costs of Complementary and Conventional Medicine*. *Forsch Komplementmed* 2011;18:315-320
41. Hans-Peter Studera André Busatob. *Development of Costs for Complementary Medicine after Provisional Inclusion into the Swiss Basic Health Insurance*. *Forsch Komplementmed* 2011;18:15-23

Bijlage 1

Integratieve geneeskunde in Beieren

In de Duitse deelstaat Beieren heeft onlangs het ministerie voor Volksgezondheid gezondheid een afdeling Gezondheidsnetwerken, medische revalidatie, kuuroorden en integratieve geneeskunde, waarin ook homeopathie is opgenomen, gekregen. De reden hiervoor is volgens de staatssecretaris van Volksgezondheid Klaus Holetschek, dat het publiek gebruik maakt van de homeopathie en dat meer onderzoek nodig is naar natuurlijke geneesmethoden. Homeopathie en reguliere geneeskunde zouden een gelijkwaardige plaats moeten innemen in een moderne, patiëntgeoriënteerde gezondheidszorg. Het ministerie neemt daarbij de situatie in India en Zwitserland als voorbeeld, waar homeopathie volkomen gelijkwaardig is aan de reguliere geneeskunde en samen onderdeel uitmaakt van integrale geneeskunde, *the best of both worlds*.

Bijlage 2

Wat kan homeopathie betekenen bij het behandelen van een COVID-19-infectie?

Sinds het uitbreken van de pandemie met COVID-19 worden er mondiaal veel patiënten homeopathisch behandeld. De tendens lijkt gunstig, er zijn mooie berichten over succesvolle individuele behandelingen. Maar er is nog geen onderzoek gepubliceerd waarin het effect van homeopathische geneesmiddelen bij COVID-19 wordt getoetst. Dus harde feiten zijn momenteel nog niet helder en kunnen wij hier niet noemen. Berichtgeving over behandelresultaten van homeopathische geneesmiddelen moet voldoen aan strikte methodologische criteria, die ook gelden voor reguliere farmaceutische producten.

In verschillende internationale, eind 2020 nog lopende onderzoeksprojecten, wordt de *individuele homeopathische behandeling* bij COVID-19-patiënten geëvalueerd (<https://homeopathie.nl/homeopathie-en-covid-19/>). Dit gebeurt door nauwkeurige beschrijvingen van ziektegevallen (casusrapportages) volgens wetenschappelijke standaarden. Ook worden symptomen en kenmerken van groepen patiënten die met bepaalde homeopathische geneesmiddelen succesvol werden behandeld, systematisch geanalyseerd. Daaruit kunnen adviezen volgen over welke homeopathische geneesmiddelen passen bij een specifiek klachtenpatroon. Deze informatie is van belang voor artsen die homeopathische geneesmiddelen willen inzetten bij COVID-19-patiënten, als aanvulling op de reguliere therapie.

Bijlage 3

Wat kan homeopathie betekenen bij het voorkomen van een ernstig beloop van een COVID-19 infectie?

Zoals nu in de praktijk blijkt lopen vooral die mensen een groter risico bij een COVID-19-infectie op complicaties en ernstige gezondheidsproblemen als zij al lijden aan andere *chronische ziekten*, zoals diabetes, adipositas, hoge bloeddruk en chronische luchtweginfecties. Op dit vlak kan de homeopathie en aandacht voor *leefstijl* een positieve bijdrage leveren. Homeopathie is bij uitstek geschikt chronische gezondheidsproblemen te behandelen en de basis gezondheid van mensen te verbeteren. Zo zou homeopathie dus indirect complicaties bij COVID-19 kunnen verminderen.

Bijlage 4

Rapport Australische overheid over homeopathie

In 2015 verscheen een bericht van de Australische overheid over homeopathie op basis van een rapport van de *National Health and Medical Research Council* (NHMRC). De conclusie van dat rapport was dat er geen aandoeningen zouden zijn waarvoor voldoende betrouwbaar bewijs te vinden is dat homeopathie werkt.

Deze negatieve conclusie staat in schril contrast met eerdergenoemde op wetenschappelijk niveau uitgevoerde en gepubliceerde systematische reviews en meta-analyses over homeopathie bij een aantal klinische aandoeningen. Hier werd gevonden dat homeopathie bij deze aandoeningen juist gunstig werkte of neigde naar een positief resultaat.

Verder wemelt het rapport van de methodologische problemen, waarvan de meest opvallende is dat ze een systematische review doen van systematische reviews in plaats van de originele RCT's zelf op te sporen en de uitkomsten opnieuw te

bekijken en dat er onlogische en ongebruikelijke criteria zijn gebruikt bij de selectie van de toegelaten onderzoeken. De *Australian Homeopathic Association* (samen met de *CMA-Complementary Medicines Australia*) heeft een krachtige reactie op dit negatieve rapport gegeven. Als gevolg hiervan heeft in september 2015 de Australische overheid, het NHMRC, erin toegestemd een formeel intern onderzoek te doen naar het proces dat geleid heeft tot vermeende procedurele onregelmatigheden, bias en methodologische gebreken in dit rapport.

Bij dit onderzoek werd ontdekt dat er een eerste rapport in 2012 was uitgebracht dat positief was voor homeopathie en zelfs aangaf dat er bewijs was voor homeopathie bij vijf aandoeningen.

Op 26 augustus 2019 verklaarde NHMRC CEO prof. Anne Kelso dat het (tweede) rapport niet concludeerde dat homeopathie ineffectief was. Er is nog onderzoek gaande naar de gang van zaken op verzoek van de Commonwealth ombudsman.

Zie ook de website van HRI (juni 2021):

<https://www.hri-research.org/resources/homeopathy-the-debate/the-australian-report-on-homeopathy/>

Bijlage 5

Rapport van de EASAC, European Academies' Scientific Advisory Council (EASAC) online position statement, 'Homeopathic Products and Practices'

Enkele jaren geleden bracht de EASAC een ongevraagd advies uit aan de Europese Commissie over homeopathische geneesmiddelen, met een forse publiciteitscampagne (zie: https://easac.eu/fileadmin/PDF_s/reports_statements/EASAC_Homeopathy_statement_web_final.pdf.)

De bevindingen werden in een wetenschappelijk tijdschrift gepubliceerd: *'In conclusion, the EASAC statement concurs with the assessment that there are no clinical conditions for which there is robust and reproducible evidence that homeopathy is effective beyond the placebo effect.'*

EASAC deed echter geen eigen onderzoek maar raadpleegde andere bronnen, zoals het Britse Lagerhuisrapport, het Australische rapport en de review en meta-analyse van Shang, de enige meta-analyse met een negatieve uitkomst. Meta-analyses en reviews met positieve uitkomsten werden door deze werkgroep zonder nadere uitleg genegeerd.

Dit is een update van een artikel dat eerder verscheen in *Civis Mundi Digitaal* #106

Zeer recent onderzoek (2023) toont weer aan: homeopathie is meer dan placebo!

Goed nieuws voor de behandelaren en gebruikers van homeopathie. Homeopathische behandeling van ziekten bij mensen kan positieve effecten hebben die op meer berusten dan het placebo-effect. Dat is de conclusie uit een systematische analyse van homeopathisch onderzoek die op 7 oktober 2023 online werd gepubliceerd. De analyse werd uitgevoerd door professor Harald Hamre van de Witten/Herdecke Universiteit in Freiburg (Duitsland), in samenwerking met andere onderzoekers, onder meer uit de Verenigde Staten.

Systematische review van meta-analyses

Het gepubliceerde onderzoek is een systematische review: een systematisch overzicht en analyse van onderzoeken over een bepaald onderwerp. In dit geval werden eerder gepubliceerde meta-analyses over homeopathie grondig tegen het licht gehouden. Een meta-analyse is een verzamelonderzoek, waarbij de uitkomsten van verschillende opgenomen studies als geheel worden geanalyseerd. Naar de effecten van homeopathie zijn sinds 1990 diverse meta-analyses verricht. De onderzoekers gebruikten alleen meta-analyses waarin het homeopathische middel werd vergeleken met een placebo (neppil), die waren gepubliceerd tussen 1 januari 1990 en 30 april 2023. De onderzoekers gingen niet over één nacht ijs: de meta-analyses die zij wilden analyseren moesten voldoen aan vooraf opgestelde kwaliteitscriteria, zoals eisen aan de opzet van het onderzoek, compleetheid van gegevens en statistische analyse.

Positief effect voor homeopathie

De zes meta-analyses die voldeden aan de kwaliteitscriteria, waren gepubliceerd door Linde (1997, 1999), Cucherat (2000), Shang (2005) en Mathie (2014, 2017). In twee van deze meta-analyses ging het uitsluitend over individuele homeopathie, in één over niet-individuele homeopathie en in drie meta-analyses over alle typen homeopathische behandelingen. Het doel van de systematische review was om het effect van homeopathische behandelingen in het algemeen te evalueren. In vijf van de zes meta-analyses vonden de auteurs een positief effect voor homeopathie vergeleken met placebo, in de zesde meta-analyse kon dit aspect niet worden beoordeeld.

Bevestiging laboratoriumexperimenten

De genoemde positieve conclusie uit het klinische onderzoek komt overeen met resultaten van fysicochemische en biologische laboratoriumexperimenten. Hierin werden (deels reproduceerbare) effecten gevonden met stoffen die volgens homeopathische principes stapsgewijs waren verdund en tussentijds geschud, ofwel op homeopathische wijze 'gepotentiëerd'. Volgens de heersende, beperkte, natuurwetenschappelijke opvattingen zit er dan, populair gezegd, 'niks' meer in, en toch werden er bij herhaling positieve effecten gemeten. Dit type fundamenteel onderzoek heeft de laatste tientallen jaren enorme vorderingen gemaakt, en aangetoond dat homeopathische gepotentiëerde oplossingen een effect uitoefenen.

Kwaliteit wetenschappelijk bewijs kan zich meten met regulier

De auteurs vonden géén ondersteuning voor de alternatieve hypothese die luidde dat er géén verschil in uitkomsten zou zijn tussen homeopathie en placebo. Dit laatste wordt vaak beweerd, met alle gevolgen van dien: zogenaamd gebrek aan wetenschappelijk bewijs wordt vaak als reden aangevoerd om homeopathie te weren uit gezondheidszorgsystemen. Dat argument wordt door de auteurs nu ontkracht. De kwaliteit van het wetenschappelijk bewijs voor effect van homeopathie kan zich juist overtuigend meten met dat voor conventionele behandelingen.

Aanbevelingen

De auteurs bevelen aan om een update te verrichten van de meta-analyse van Mathie naar individuele homeopathie. Ook a dviseren zij om het toekomstige onderzoek naar niet-individuele homeopathie te focussen op specifieke interventies of indicaties.

Het onderzoek is online te lezen via open access:

<https://doi.org/10.1186/s13643-023-02313-2>

1 Hamre, H.J., Glockmann, A., von Ammon, K. et al. Efficacy of homeopathic treatment: Systematic review of meta-analyses of randomised placebo-controlled homeopathy trials for any indication. Syst Rev 12, 191 (2023).

<https://doi.org/10.1186/s13643-023-02313-2>

De ervaringsdeskundige

Ellen Versteeg, ondernemster en *eigenaar van All Seasons sports* was bereid haar verhaal live te vertellen.

Wat voorafging

Mijn homeopathisch arts vroeg mij vandaag mijn eigen ervaringen te delen over kanker en de homeopathische ondersteuning daarbij. Ik zei gelijk 'ja', want mijn hoop is dat veel meer patiënten de voordelen gaan zien en ondervinden van homeopathie tijdens de behandel fase, zoals chemo- en hormoontherapie, maar ook tijdens de nasleep van de behandelingen en operaties, en tijdens de opbouw fase daarna.

Ik kwam zelf bijna geen artsen in het ziekenhuis en huisartspraktijk tegen die mijn verhaal over homeopathie wilden horen, laat staan er iets mee wilden gaan doen. Dat vind ik een gemiste kans.

Hopelijk leidt mijn verhaal ertoe dat er in de zorg meer openheid ontstaat voor deze geneeskunde. Ik heb er enorm goede ervaringen mee.

Het begin

In 2012 kreeg ik de diagnose borstkanker nadat ik een heel klein knobbeltje in mijn borst ontdekte. Een grote schrik, maar niet helemaal onverwachts omdat mijn moeder en haar halfzussen dit ook meemaakten.

Helaas mochten we in die tijd, eind jaren '90 nog geen erfelijkheidsonderzoek doen. Dat was niet nodig, zei het ziekenhuis.

Nadat ik de diagnose kreeg, raadde het ziekenhuis juist meteen aan een erfelijkheidsonderzoek te doen in het AVL. Dat advies gold ook voor mijn eeniige tweelingzus. Een duidelijk borstkankergen was toen niet vindbaar. Wel zouden we op de hoogte gehouden worden over de nieuwe ontwikkelingen met betrekking tot hun DNA-onderzoeksmethoden. Helaas kreeg mijn tweelingzus vier jaar later ook de diagnose borstkanker. Een jaar daarna kregen we van het AVL bericht dat er, op een tot dan toe nog niet onderzochte DNA-streng, het BRCA-2 gen was ontdekt bij ons beiden. Jammer genoeg was het voor ons te laat, het mooie is dat we hier met onze kinderen nu alert op kunnen zijn.

Operatie en behandelplan

Door de ervaring van mijn moeder (zij overleed binnen drie jaar na de diagnose) kwam ik een rigoureuus behandelplan met de arts overeen in het Spaarne Gasthuis Hoofddorp. Het protocol bij borstkanker in dit ziekenhuis is erg goed. Eén dag na mijn ontdekking van het knobbeltje had ik al een echo en mammografie, de dag erna meteen de diagnose en het behandelplan en twee weken later lag ik op de operatietafel voor amputatie en reconstructie. Beter en sneller kon niet. In de twee weken aanloop naar de operatie had ik contact met een arts voor homeopathie voor homeopathische ondersteuning waar ik direct mee begon. Ik kreeg een middel dat ik onder de tong moest laten smelten en een middel om mijn lijf zo sterk mogelijk te houden/maken, voor mij persoonlijk uitgezocht. Dat is voor ieder mens een ander middel, dat is geïndividualiseerde homeopathie. Daarnaast nam ik elke dag een homeopatisch middel met een gunstige invloed op ontsteking, pijn en het genezingsproces. Daarbij nam ik nog een aantal vitamines om mijn weerstand zo hoog mogelijk te krijgen.

De chemokuren

Omdat ik maar een klein knobbeltje had van 1,3 cm en de lymfeklieren schoon waren, was er discussie over de behandeling. Uit de mammaprint, die het DNA van de kankercel ontleed, bleek dat het een erg agressieve vorm was. De vraag was: alleen de hormoonbehandeling van vijf jaar of een combinatie met chemotherapie. Mijn arts was het met mij eens dat het veiliger was om de chemo erbij te doen. Ik ben blij dat ze mij hierin steunde en begeleidde het proces met verschillende ondersteunende homeopathische middelen passend bij de specifieke chemotherapie.

Zoals meestal bij hormoongevoelige cellen bij borstkanker, kreeg ik de TAC-chemo. Een pittige cocktail van drie chemo-bestanddelen die zes maal driewekelijks wordt toegediend.

De T staat voor het middel Taxotere (DoceTaxel), de A staat voor het middel Adriamycine (Doxurubicine), de C staat voor het middel Cyclofosfamide (CTX, cycloblastine, endoxan).

Bijwerkingen en homeopathie

Vanaf de dag vooraf aan de eerste chemo volgde ik de volgende adviezen:

- Vanaf nu geen vitamine-supplementen nemen, de hele eerste week niet. Vooral geen vitamine C en Sint-Janskruid. Dit kan de werking van de chemo tegengaan.
- Bij het nemen van medicijnen voldoende drinken en een beetje blijven eten. Dat is beter voor de spijsvertering.
En daarbij volgde ik deze voedingstips.
- Aanraders zijn: frisse salades, verse groenten, fruit, vooral bieten etc., beetje rijst/pasta en soepen. Drinken vond ik lastig. Ik had er geen zin in. Omdat ik dipte met de suiker kon ook vla of appelmoes en yoghurt als vocht dienen.
- Paracetamol tegen de toppen van de meest ellendige momenten.
- Kamillethee tegen mondzweertjes en andere korrels.
- De gouden tip tegen misselijkheid: het homeopatisch middel Nux Vomica.

In het ziekenhuis kreeg ik bij de chemo ook gelijk middelen tegen de bijwerkingen via het infuus toegediend. Vooral tegen misselijkheid en diarree. Dat was voor mijn lichaam teveel; ik reageerde daar niet goed op. De diarree-remmer veroorzaakte verstopping en drie chemische middelen tegen misselijkheid gaven mij vooral veel rare buikpijnklachten... Ik ben er na de eerste week zelfs door in het ziekenhuis beland waar ik twee dagen moest blijven. Die heb ik er bij de tweede chemo uit laten halen.

Bij het tweede chemo-infuus ben ik bewust gaan voelen en raadde mijn homeopatisch arts nog een aantal middelen aan om bijwerkingen te verminderen. Die korrels deden het erg goed voor mij en de klachten werden eigenlijk steeds minder, ook bij de volgende chemo's.

Ik merkte dat mijn lichaam het steeds beter zelf af kon door de korrels. Ik kon zelfs met minder korrels af.

Omdat ik steeds minder graag at en dronk tijdens de chemo's gaf de arts korrels die ik op mijn huid aan de binnenkant van de elleboog kon plakken. Dit werkte ook. Ik hield een lijstje bij wat het beste uitpakte zodat ik het kon vergeleken voor de volgende keer.

Chemotherapie en homeopathie

Al tijdens de eerste chemo gaf het Taxol-bestanddeel van de chemo neuropathie in vingers en voeten. Ik kreeg van mijn arts hiervoor twee soorten korrels om de bijwerkingen te minimaliseren. Zo gauw ik tintelingen voelde opkomen nam ik die. Ook kreeg ik korrels om het opgefokte Dexamethason (Prednison)-gevoel wat te verminderen. Dat waren korrels 'op maat' dus specifiek voor mijn persoon geselecteerd.

Ook had ik last van slijmvliezen-problemen. Doordat de chemo je slijmvliezen beschadigt krijg je o.a. haaruitval en ('s nachts) hele droge ogen die dan overdag weer rood zijn en tranen. Hiervoor gebruikte ik andere korrels. Mijn arts was bovendien alert op oedeemvorming (vochtophoping) in armen en benen. Wanneer je zo'n vochtophoping krijgt, is er een gericht middel dat je kunt gebruiken in combinatie met een lymfedrainage, een topadvies. Dankzij die combinatie ben ik daar heel goed doorheen gekomen.

Trainen in de chemoperiode

Heel licht fietsen op een hometrainer heeft mij veel opgeleverd en zorgde ervoor dat mijn conditie niet teveel verslechterde. Maar van een half uurtje licht schaatsen bijvoorbeeld verzuurden mijn benen, ik heb er nog maanden last van gehouden. Het is per persoon verschillend.

Timing is belangrijk. Ook al voel je je goed, je lijf kan de inspanning nog niet aan, leerde ik toen. Sporten is niet altijd voor iedereen op elk moment goed. Ik had veel last van pijnlijke spieren en gewrichten en kreeg daar van mijn homeopathisch arts ook een middel voorgeschreven waardoor de klachten afnamen.

Vijf jaar hormoontherapie na de chemo

Bij hormoongevoelige borstkanker is het advies vijf jaar lang hormoontherapie in de vorm van tabletten. Ik heb daarbij besloten om meteen mijn eierstokken te laten verwijderen.

De hormoontherapie is een aanslag op je botten en vanwege osteoporose schreef mijn oncoloog enorme hoge doseringen calcium voor. Daar kreeg ik gelijk last van mijn hart van. Mijn homeopathisch arts heeft mij daarin weer geadviseerd en ik ben meteen overgestapt op een combinatie middel met relatief lage doseringen van calcium, Vitamine K2 en D3 die elkaars werking en opname in het lichaam versterken. Botscans in die vijf jaren gaven bij mij aan dat er bijna geen verval was, dus dat werkte prima.

Na de behandelingen, de opbouwfase

Ik heb na alle behandelingen nog een paar keer met mijn arts alles doorgenomen en een 'ontgiftig' gedaan met homeopathische korrels 'op maat', een geïndividualiseerd middel.

Dat blijft een zoektocht naar de juiste korrels omdat je lijf steeds verandert. Maar ik ben nog steeds heel blij met hoe alles is gegaan, zeker als ik dat vergelijk met andere patiënten in mijn omgeving die hetzelfde behandelproces hebben doorgemaakt als ik.

Tot slot

Homeopathie heeft mij heel veel gebracht. Zowel lichamelijk als geestelijk ben ik tijdens het hele proces vanaf de diagnose tot nu behoorlijk stabiel gebleven en heb het daardoor goed doorstaan met weinig restverschijnselen. Ik hoop dat er op dit gebied meer bekendheid zal komen en artsen er open voor gaan staan om de homeopathie als waardevolle ondersteuning bij de behandeling van kanker te zien en gebruiken.

Homeopathische geneeskunde en **oncologie**

Een overzicht

Inleiding

Het merendeel van de patiënten bij wie de diagnose kanker wordt gesteld, zoekt naast de reguliere behandeling ook ondersteuning bij complementaire vormen van geneeskunde, waarbij homeopathie en acupunctuur in de meeste landen het meest gebruikt worden. Hoewel de reguliere behandelmethoden steeds effectiever worden, zijn er in het algemeen veel bijwerkingen. Bovendien hebben een toenemend aantal mensen behoefte om ook zelf aan hun gezondheid te werken, waarbij de kwaliteit van leven een belangrijke rol speelt.

Zoals in dit artikel zal worden besproken wordt homeopathie in Oostenrijk en Frankrijk in academische ziekenhuizen aangeboden in het kader van een ondersteunende therapie (*supportive care*). De resultaten van deze integrale benadering blijkt niet alleen heel effectief te zijn – minder bijwerkingen van chemo-, radio-, hormoontherapie en chirurgie, een beter gevoel van welbevinden en zelfs een langere overlevingstijd bij mensen met terminale vormen van kanker – maar ook tot grotere patiënttevredenheid te leiden. Oncologen in de betreffende ziekenhuizen bevestigen dat door deze integrale aanpak ook de conventionele therapie beter aanslaat, omdat kuren beter worden verdragen en er minder mensen vanwege ernstige bijwerkingen hoeven te stoppen.

Samengevat kan gesteld worden dat homeopathie als onderdeel van *supportive cancer care* effectief is, veilig en relatief weinig kosten met zich meebrengt.

Homeopathische geneeskunde is gebaseerd op het zogenaamde *similia-principe*: een stof die bepaalde verschijnselen kan veroorzaken, kan in een kleine dosis deze verschijnselen ook (helpen) genezen. Dit principe vinden we al terug bij Hippocrates. Er wordt gebruik gemaakt van stapsgewijs verdunde en krachtig geschudde geneesmiddelen. Dit proces wordt potentiëren genoemd.

De kracht en essentie van homeopathie ligt in het stimuleren van het zelfherstellend vermogen. Door de kleine doses – vaak gepotentieerd tot boven het getal van Avogadro – is homeopathie een volkomen veilige methode en kan er geen sprake zijn van interactie tussen homeopathische en conventionele geneesmiddelen.

Homeopathie wordt wereldwijd door zo'n driehonderdduizend artsen toegepast en vele miljoenen mensen maken er naar tevredenheid gebruik van. In veel landen behoort homeopathie tot de reguliere geneeskunde en in enkele landen, zoals India, Brazilië, Mexico en enkele staten van de vs, als een medisch specialisme erkend. In Europa wordt homeopathie breed toegepast, ook in ziekenhuizen, zoals in Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk, Italië en Zwitserland. In Zwitserland worden homeopathische behandelingen zelfs vanuit de basisverzekering vergoed.

Nederland loopt hierbij ver achter.

Het wetenschappelijk bewijs voor de werking van homeopathie bij mensen (en dieren) is vergelijkbaar met het bewijs voor reguliere geneeskunde.¹⁾

Hoewel er nog geen sluitende verklaring te geven is voor de werking van homeopathische geneesmiddelen is er veel bewijs vanuit fundamenteel onderzoek op celniveau, bij planten en dieren dat homeopathie werkt en is er toenemend bewijs voor de hypothese dat deze geneesmiddelen een signaalwerking hebben die niet dosisafhankelijk is en dat er informatie wordt overgedragen via een elektromagnetisch veld.²⁾

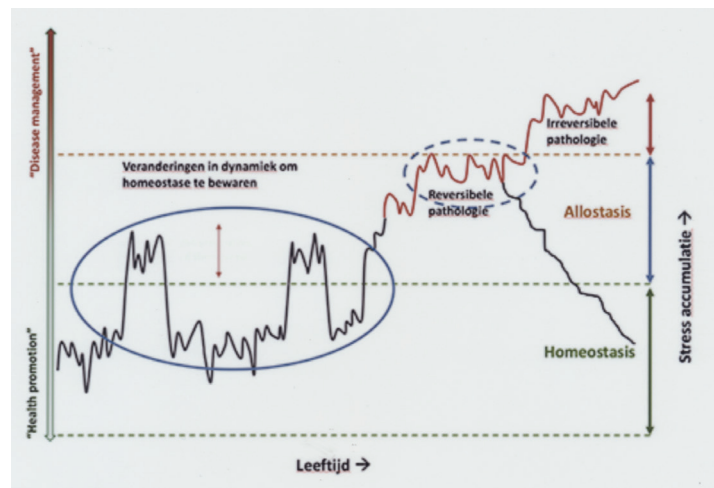
Homeopathische geneeskunde stimuleert gezondheid

Doel van een homeopathische behandeling is het bewaken en ondersteunen van de homeostase, vooral in voorstadiën van ziekten wanneer mensen aangeven 'niet lekker in hun vel te zitten' maar er nog geen fysieke veranderingen zijn opgetreden, en voorkomen dat het systeem 'mens' (lichaam en geest) richting allostase gaat of zelfs in het gebied van irreversibele pathologie komt (zie figuur 1).

In het gebied van 'reversibele pathologie', zoals bij aandoeningen die nu worden gerangschikt onder de diagnose 'SOLK', kan homeopathie nog zorgen dat er herstel optreedt richting homeostase, maar als er eenmaal irreversibele pathologie is opgetreden, wordt de kans op herstel uiteraard kleiner. Ook al bestaat er goed gedocumenteerde casuïstiek waarbij mensen genezen zijn na een homeopathische behandeling van klinisch aangetoonde vormen van kanker mag er niet gesteld worden dat kanker met homeopathie alleen te genezen is.³⁾

Als ondersteunende therapie bij kanker kan homeopathie echter een belangrijke rol spelen. Uit verschillende onderzoeken blijkt homeopathische geneeskunde bijwerkingen te kunnen verminderen van de conventionele oncologische therapieën, de kwaliteit van leven te kunnen verhogen en er zijn aanwijzingen dat mensen met kanker die ook homeopathisch worden behandeld, langer leven. Dat blijkt zowel uit het werk van prof. dr. Michael Frass aan de universiteit van Wenen⁴⁾ en in een internationale studie⁵⁾ als uit de ervaringen van dr. Jean-Lionel Bagot aan de universiteitskliniek van Straatsburg.⁶⁾

Figuur 1. Het ontstaan van ziekte vanuit de systeembioïologie. Met dank aan prof. dr. Jan van der Greef, hoogleraar Systeembioïologie aan de Universiteit van Leiden

Homeopathische ondersteuning bij de behandeling van kanker: Homeopathic Supportive Care

Sinds de publicatie van Krakowski in 2004⁷⁾ is er een definitie van ondersteunende behandeling bij kanker, namelijk *supportive care*.

De definitie van *supportive care* is de totale zorg en ondersteuning die nodig zijn om patiënten tijdens hun ziekte te ondersteunen, naast specifieke oncologische behandelingen.

Heeft homeopathische geneeskunde een rol bij Supportive Cancer Care?

Prof. Moshe Frenkel stond aan de wieg van *Integrative Medicine* in de vs en was medisch directeur van het *Integrative Medicine* programma aan het M.D. Anderson Cancer Center in Houston Texas, een van de grootste kankercentra in de wereld met meer dan zeventig jaar ervaring. Hij richtte de eerste *Integrative Medicine* kliniek op in dit centrum.

Hij deed onderzoek naar de mogelijke rol van integrale geneeskunde en specifiek van homeopathische geneeskunde als ondersteunende rol bij de behandeling van kanker.⁸⁾ Studies van homeopathische geneesmiddelen, gecombineerd met een conventionele kankerbehandeling, tonen dat deze geneesmiddelen de kwaliteit van leven verbeteren, de symptoomlast verminderen en mogelijk de overlevings-tijd verlengen bij patiënten met een fatale vorm van kanker.

Prof. Moshe Frenkel is oprichter en directeur van *Integrative Oncology Consultants*. Hij is *Clinical Associate Professor* aan de medische faculteit van de universiteit van Texas en gecertificeerd huisarts met een uitgebreide ervaring in complementaire en integrale geneeskunde. Voorheen was hij medisch directeur van het integrale geneeskunde programma in het M.D. Anderson Cancer Center in Houston. In dit ziekenhuis worden niet alleen de patiënten integraal behandeld met allerlei aanvullende therapieën maar ook hun directe familieleden ('*everyone who is touched by cancer*').

Prof. Frenkel heeft meer dan honderd publicaties op zijn naam staan in peer reviewed tijdschriften op het gebied van integrale oncologie en werkte mee aan vrijwel alle Amerikaanse leerboeken op dit vakgebied.

Voordat hij ging werken in het M.D. Anderson Cancer Centre zorgde hij ervoor dat *Integrative Medicine* geïntegreerd werd binnen het medische curriculum aan de Universiteit van Texas. Sinds 2011 geeft hij ook leiding aan de *Integrative Oncology Service* in *The Institute of Oncology* in het *Meir Medical Center* in Israel.

Heeft homeopathie een rol bij de behandeling van kanker?

Patiënten met kanker maken gewoonlijk ook gebruik van complementaire en integrale geneeskunde, inclusief homeopathie. Homeopathie is in populariteit toegenomen onder het grote publiek maar wordt met scepsis bekeken door de medische academische wereld en wordt nog steeds buitengesloten van conventioneel voorgeschreven behandelingen.

De laatste jaren is er gebruik gemaakt van homeopathie binnen de *cancer care* in Europese landen en in andere landen over de hele wereld.

Dit gebruik roept de vraag op of er enig voordeel is om deze vorm van zorg te gebruiken bij kankerpatiënten.

Het doel van het onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd is om het bewijs te onderzoeken dat er is met betrekking tot de voordelen van homeopathie bij *cancer care*.

Er is enig fundamenteel onderzoek waaruit blijkt dat homeopathische geneesmiddelen cellulaire veranderingen veroorzaken bij sommige kankercellen. In diersmodellen hebben verschillende homeopathische geneesmiddelen een remmend effect getoond bij de ontwikkeling van bepaalde tumoren.

Er zijn enkele klinische studies waarbij homeopathische geneesmiddelen werden gecombineerd met conventionele zorg en die hebben aangetoond dat homeopathische geneesmiddelen de kwaliteit van leven verbeteren, de last aan symptomen verminderen en mogelijk de overleving verbeteren bij patiënten met kanker.

De bevindingen van verschillende laboratorium- en klinische onderzoeken wekken de indruk dat homeopathie enig voordelig effect kan hebben in *cancer care*.

Hoewel aanvullende en groter opgezette studies nodig zijn om deze bevindingen te bevestigen, kan het gebruik van homeopathie onder bepaalde omstandigheden overwogen worden als een aanvullende methode die geïntegreerd kan worden binnen de *cancer care*, gegeven de lage kosten, de minimale risico's en de potentiële omvang van de effecten van homeopathie.

Bron: Frenkel M, *Is There a Role for Homeopathy in Cancer Care? Questions and Challenges*. *Curr Oncol Rep*. 2015 Sep;17(9):43. doi: 10.1007/s11912-015-0467-8.

Supportive care in het academisch ziekenhuis van Wenen

Prof. dr. Michael Frass is momenteel werkzaam als hoogleraar Interne Geneeskunde, met intensive care als aandachtsgebied, in het academisch ziekenhuis van de universiteit van Wenen. Op het gebied van intensive care heeft hij een nieuw hulpmiddel ontwikkeld voor intubatie en heeft hij onder andere onderzoek gedaan naar de werking van een homeopathisch geneesmiddel, Kalium bichromicum, bij patiënten met COPD die op de intensive care waren opgenomen. Hiermee bleek de slijmvorming significant te worden verminderd, de intubatietijd significant te worden verkort en de opnameduur significant korter te zijn dan bij de controlegroep.⁹⁾ Daarnaast heeft hij zich gespecialiseerd in de homeopathische geneeskunde bij dr. Gerhard Gersch en is hij voorzitter van de Oostenrijkse artsenvereniging voor homeopathie.

Prof. Michael Frass werd in 2004 door zijn collega-hoogleraar Oncologie gevraagd binnen het academisch ziekenhuis van Wenen een polikliniek op te zetten voor de homeopathische ondersteuning van mensen met kanker. Sindsdien behandelt hij patiënten met verschillende vormen en in verschillende stadia van kanker met homeopathische geneesmiddelen om de bijwerkingen van de reguliere behandeling te verminderen. Uit de onderzoeken die zijn gedaan naar de resultaten van de behandeling van de patiënten die hij homeopathisch behandelde, bleken zij significant minder bijwerkingen te hebben, een hogere kwaliteit van leven te hebben en gemiddeld langer te leven dan vergelijkbare patiënten die deze *supportive care* niet hadden ontvangen.^{4,5)}

Gerandomiseerde, placebogecontroleerde studie toont aan dat de gezondheidstoestand en subjectieve welbevinden significant verbetert met een aanvullende homeopathische behandeling naast de standaardbehandeling

Ontwerp

In deze pragmatisch gerandomiseerde gecontroleerde trial werden 410 patiënten die werden behandeld met een standaard antineoplastische therapie gerandomiseerd om wel of geen homeopathische aanvullende therapie bij de standaardtherapie te krijgen. De studie vond plaats aan de Medische Universiteit van Wenen, Departement Geneeskunde I, Klinische Afdeling Oncologie.

Belangrijkste uitkomstmaten

De belangrijkste uitkomstenmaten waren de globale gezondheidsstatus en het subjectieve welbevinden zoals deze werd vastgesteld door de patiënten. Bij elk van de drie bezoeken (een baseline, twee vervolgsconsulten) vulden de patiënten twee verschillende vragenlijsten in.

Resultaten

373 patiënten produceerden ten minste een van de drie metingen. De verbetering van de globale gezondheidsstatus tussen het eerste en het derde consult was significant sterker in de homeopathiegroep 7.7 (95% CI 2.3-13.0, $P=0,005$) vergeleken met de controlegroep. De controlepatiënten toonden alleen een significante verbetering in hun subjectieve welbevinden tussen het eerste en derde bezoek.

Conclusie

De resultaten wekken de indruk dat de globale gezondheidsstatus en het subjectieve welbevinden van kankerpatiënten significant verbeteren wanneer er een homeopathische behandeling wordt toegepast in aanvulling op de conventionele therapie.

Bron: Frass M et al. *Influence of adjunctive classical homeopathy on global health status and subjective wellbeing in cancer patients – A pragmatic randomized controlled trial* Complementary Therapies in Medicine (2015) 23, 309-317

Patiënten die naast de conventionele therapie ook homeopathisch worden behandeld, blijken gemiddeld langer te leven dan een vergelijkbare groep patiënten zonder homeopathische behandeling

Achtergrond

De huidige literatuur geeft de indruk dat een aanvullende homeopathische behandeling een positieve invloed heeft op de globale gezondheid en het gevoel van welbevinden bij kankerpatiënten. Naast bemoedigende case reports is er geen onderzoek naar de lange termijn overleving van patiënten die homeopathische zorg krijgen tijdens de kankerbehandeling.

Ontwerp

Er zijn gegevens verzameld van kankerpatiënten die een homeopathische behandeling hadden ondergaan als aanvulling op de conventionele kankerbehandeling in de polikliniek voor Homeopathie bij Maligne Aandoeningen van de Medische Universiteit Wenen, Departement Geneeskunde I, Wenen, Oostenrijk. Deze patiënten zijn beschreven en er is een retrospectieve subgroep-analyse uitgevoerd met betrekking tot de overlevingstijd. De criteria om patiënten te includeren waren ten minste drie homeopathische consulten, een fatale diagnose van de ziekte, een kwantitatieve en kwalitatieve beschrijving van de patiëntkarakteristieken en de overlevingstijd.

Resultaten

Gedurende vier jaar werden in totaal 538 patiënten geregistreerd die de polikliniek Homeopathie voor Maligne Aandoeningen hadden bezocht. 62,8% van hen was vrouw en bijna 20% had borstkanker. Van de 53,7% ($n=287$) die ten minste drie homeopathische consulten had ondergaan binnen vier jaar, voldeed 18,7% ($n=54$) aan de inclusiecriteria voor de overlevingsanalyse. De vormen van kanker binnen het onderzoek waren glioblastoom, long-, cholangio-cellulaire en alveolair-carcinomen, gemetastaseerd sarcoom en niercelcarcinoom. De mediane overall overleving werd vergeleken met de verwachte overlevingsuitkomsten van experts per specifiek kankertype ($p<0,001$).

Conclusie

De langere overlevingstijd in deze groep kankerpatiënten met een fatale diagnose maar met een aanvullende homeopathische behandeling is interessant. De bevindingen zijn echter gebaseerd op een kleine steekproef met beperkte gegevens over de karakteristieken van de patiënt en de behandeling. De relatie tussen een homeopathische behandeling en de overlevingstijd vereist een prospectief onderzoek bij grotere steekproeven, waarbij mogelijk *matched-pair control analysis* gebruikt wordt of *randomized trials*.

Bron: Gaerner K et al. *Additive homeopathy in cancer patients: Retrospective survival data from a homeopathic outpatient unit at the Medical University of Vienna*, Complementary Therapies in Medicine, Volume 22, Issue 2, April 2014, Pages 320-332

Supportive care aan de universiteit van Straatsburg

De Franse oncoloog en homeopathisch arts Jean-Lionel Bagot werkt sinds 2006 in verschillende klinieken in Straatsburg. Hij is hoofd van de afdeling *supportive cancer care* in de universiteitsziekenhuizen van Straatsburg. Onder zijn leiding werken verschillende professionals en vrijwilligers aan de ondersteuning van alle patiënten met kanker die hier zijn opgenomen. In zijn privépraktijk ontvangt hij dagelijks patiënten die naar hem verwezen worden door de andere oncologen in het ziekenhuis en bezoekt hij patiënten die opgenomen zijn in een kliniek voor palliatieve zorg.

Verder geeft hij les aan de universiteit van Straatsburg over zijn ervaringen met homeopathie bij patiënten met kanker en enkele jaren geleden heeft een boek geschreven over zijn ervaringen, *Cancer & Homeopathy*. Hierin beschrijft hij veel voorkomende klachten en symptomen met de best passende homeopathische geneesmiddelen. Dit in het Engels vertaalde boek is een mooi naslagwerk voor alle artsen die op een verantwoorde wijze homeopathie willen combineren met de conventionele therapie bij patiënten met kanker.

In het voorwoord van zijn boek stelt hij nadrukkelijk dat homeopathie alleen geen kanker kan genezen, maar een goede aanvullende therapie is naast de gebruikelijke therapieën.

Dr. Jean-Lionel Bagot is oncoloog en arts voor homeopathie.

Hij is een bruggenbouwer en een voorvechter voor integrale geneeskunde in Frankrijk.

Over zijn carrière vertelt hij het volgende:

‘Toen ik oncologie studeerde aan het

Alexis Vautrin Centre in Nancy en daarna aan het *Institut Gustave Roussy* in Villejuif bij Paris realiseerde ik me al snel dat homeopathie een rol kon spelen bij *supportive care* en welk voordeel het patiënten zou kunnen geven als homeopathie geïntegreerd zou zijn binnen oncologische centra.

Het gebeurde allemaal tamelijk snel. In 2006, kort nadat ik afstudeerde, nodigde prof. Jean-Philippe Brettes mij uit te komen werken op de afdeling senologie (aandoeningen van de borst, met name borstkanker) in de universiteitsklinieken van Straatsburg om de eerste *homeopathic supportive care clinic* te leiden.

In dezelfde tijd nodigde Jean-Philippe Wagner, een radio-oncoloog en een fervent voorstander van *Integrative Medicine*, mij uit om zijn dynamische team te komen versterken in de kliniek *Strasbourg Oncologie Libéral* van het Sainte-Anne ziekenhuis. Mijn aanwezigheid tijdens de behandeling stelde mij in staat om nog beter de behoefte van patiënten te begrijpen en snel te reageren als er bijwerkingen optraden.

Discussies en voortdurende gesprekken met andere zorgverleners leidde tot een werkelijk holistische benadering in de patiëntenzorg en ontwikkelde mijn begrip voor hun praktische behoeften tijdens de behandeling. Nog steeds onder leiding van Jean-Philippe Wagner creëerden wij het samenwerkingsverband ‘Cathy’s glimlach’ om *supportive care* te ontwikkelen en het voor iedereen toegankelijk te maken. Geleidelijk vond er synergie plaats in Straatsburg. Er werd een echte “school” voor *supportive care* gevormd rond een groep professionals die elkaar regelmatig ontmoetten binnen het lokale kankernetwerk.

In 2010 ging ik ook meewerken binnen het palliatieve zorgteam van de *Clinique la Toussaint* in Straatsburg. In de palliatieve zorg wordt er meer dan waar dan ook rekening gehouden met alle dimensies van de patiënt: fysiek, mentaal, spiritueel, sociaal, artistiek... Homeopathie had, logisch genoeg, een rol te spelen. Met bijna vierduizend homeopathische consulten per jaar in de *supportive care* groeide mijn ervaring snel, de therapeutische indicaties werden bevestigd en de geneesmiddelkeuze verbeterde wat weer leidde tot betere resultaten. Vanaf het begin scheen homeopathie perfect tegemoet te komen aan de verwachtingen van patiënten en van mijn collega’s. Het vult de andere mogelijkheden aan in de zorg en ondersteuning van de persoon, zonder het risico van bijwerkingen of interactie met andere behandelingen.’

In Frankrijk heeft Jean-Lionel Bagot een samenwerkingsverband opgericht, *Société Homeopatique Internationale en Soins de Support Oncologie* ([SHISSO www.shisso-info.com](http://www.shisso-info.com)) oftewel *International Society of Homeopathic Supportive Care in Oncology* (IHSSCO), waar naast oncologen, radiologen, internisten, huisartsen en homeopathische artsen ook apothekers en drogisten samenwerken. Tijdens studiedagen maken zij met elkaar protocollen per aandoening en voor elke oncologische behandeling of bijwerking die er is. Dit vormt nu al een enorme database die continu in omvang toeneemt.

‘Homeopathie is in Frankrijk de meest gebruikte vorm van complementaire geneeskunde bij patiënten met kanker. Er zijn echter nog geen supportieve care richtlijnen voor deze therapie.

De *International Society of Homeopathic Supportive Care in Oncology* (IHSSCO) heeft aanbevelingen ontwikkeld voor oncologie waarbij rekening gehouden wordt met het similia-principe, de individualisatie en de oneindige verdunningen (potenties) die eigen zijn aan de homeopathie.

Wij gebruiken de methode ‘recommendations by formal consensus’ die voorgesteld zijn door de hoogste gezondheidsautoriteiten.

Zeven stuurgroepen bestudeerden respectievelijk het begin van kanker, chemotherapie, target therapieën, bestraling, hormoontherapie en de nabehandeling van mensen die kanker hebben gehad. Er zijn dertig aanbevelingen bediscussieerd, geamendeerd en unaniem aangenomen in de plenaire sessie. Er zijn echter bepaalde situaties die een geïndividualiseerd homeopathisch consult vereisen.

Deze aanbevelingen vormen een deel van een programma om ‘good practice’ te verbeteren in *supportive care*. Zij zijn indicatief en komen op geen enkele manier in plaats van een geïndividualiseerd homeopathisch consult.

Zij zijn heel veilig om te gebruiken omdat er geen geneesmiddelinteracties of bijwerkingen zijn van een homeopathisch geneesmiddel.

De lage kosten maken hen voor iedereen toegankelijk.

Zij zouden getest moeten worden in de praktijk en in toekomstige klinische studies.

Bron: Bagot JL et al, Jean-Lionel Bagot, Jean-Claude Karp, Christiane Messerschmitt, Véronique Lavallée, Hervé Blajman, Fabrice Veron, Isabelle Fischer-Levy, Odile Tournier-Bagot, Jean-Philippe Wagner, *Therapeutic recommendations of the International Homeopathic Society of Supportive Care in Oncology* (IHSSCO), *La Revue d’Homéopathie*, Volume 8, Issue 4, December 2017, Pages e47-e55

Enkele praktijkvoorbeelden uit de praktijk van dr. Jean-Lionel Bagot

CASUS 1. *Plamoplantaire erythrodyesthesie graad III, ten gevolge van capecitabine*

Consultdatum: 13 juni 2008.

Een 88-jarige vrouw is door haar oncoloog ingestuurd voor een homeopathische behandeling van de bijwerkingen van capecitabine (Xeloda®). Zij is bekend met borstkanker en heeft een kleine lymfkliermetase in de hals.

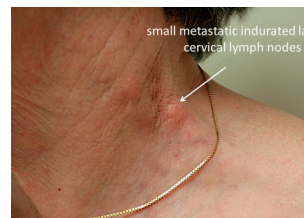

Foto 1.

Als bijwerking van de behandeling heeft zij een palmoplantaire erythrodyesthesie graad III ontwikkeld. Zij heeft enorme kloven en pijn en kan geen schoenen dragen (zie foto 2).

Foto 2.

Behandeling met homeopathie en isotherapie

Geneesmiddelen

Petroleum 7 CH, tweemaal daags drie globuli voor de kloven
Nitricum Acidum 7 CH, tweemaal daags drie globuli voor de kloven

Bovista 7 CH tweemaal daags drie globuli voor de oedemateuze zwelling

Capecitabine 7 CH eenmaal daags drie globuli (isotherapie) voor de bijwerkingen van capecitabine

Calendulazalf, tweemaal per dag voor de wondgenezing

Tweede consult na vier weken (zie foto 3)

Foto 3. Ondanks voortzetting Capecitabine

Voortzetting behandeling: homeopathie en isotherapie

Geneesmiddelen

Petroleum 9 CH 1 dd 3 globuli

Nitricum Acidum 9 CH 1 dd 3 globuli

Bovista 7 CH 1 dd 3 globuli

Capecitabine 7 CH 1dd 3 globuli als isotherapie

Calendula zalf 2 x per dag

Zeven weken later wordt de chemotherapie beëindigd (zie foto 4). Haar voeten zijn ondanks de chemotherapie volledig hersteld, het oedeem is weg en de kloven zijn over.

De homeopathische behandeling wordt afgesloten.

Foto 4.

Foto 5. Remissie van de metastase gedurende zes maanden met capecitabine

CASUS 2. Behandeling nierkanker met sorafenib.

Bijwerking: pijnlijke blaren (zie foto 6)

Foto 6.

Behandeling met homeopathie en isotherapie

Geneesmiddelen

Sorafenib 7 CH drie globuli voor de maaltijd (isotherapie) om de bijwerkingen van sorafenib tegen te gaan.

Cantharis 7 CH tweemaal daags drie globuli in verband met de blaren

Tweede consult na ongeveer tien weken

Resultaat: flinke verbetering vooral van de pijn maar ook van de zwelling en de blaren ondanks voortzetting van de chemotherapie (zie foto 7)

Foto 7.

*Het is verbazend hoe problemen die onoplosbaar lijken,
oplosbaar worden wanneer iemand echt luistert.*

CARL JUNG

Homeopathie in de oncologische praktijk

Zowel prof. Michael Frass als dr. Jean-Lionel Bagot zijn mensen van de praktijk. Zij zien dagelijks patiënten en door hun ervaring, nauwkeurige verslaglegging en artikelen groeit de wetenschappelijke kennis die zij aan andere artsen weer overdragen via lezingen, workshops, artikelen en boeken.

Begeleiding bij de diagnose

Vanaf het moment dat patiënten de diagnose 'kanker' horen van hun behandelend arts kunnen zij in Straatsburg ondersteunende homeopathische begeleiding krijgen. Voor de meeste mensen betekent de diagnose 'kanker' een doodsvonnis. Angst is dan meestal de emotie die overheerst. De homeopathische geneesmiddelen Aconitum (monnikskap) of Opium (slaapbol) kunnen meehelpen om de angst, schrik en paniek te verminderen, afhankelijk van de individuele reactie.

Begeleiding van operaties

Homeopathisch gezien zijn de Arnica (valkruid) en Calendula (goudsbloem) de aangewezen geneesmiddelen van eerste keuze voor een sneller herstel en minder klachten van en na een operatie.

Begeleiding van chemotherapie, radiotherapie en hormoontherapie

Er zijn mogelijkheden om bijwerkingen van chemotherapie, radiotherapie en hormoontherapie te verminderen. Een van de mogelijkheden is het toedienen van het conventionele medicijn in een homeopathische dosering. Dit wordt 'isopathie' genoemd, omdat er gewerkt wordt met een geneesmiddel dat is gemaakt van dezelfde stof die de klachten veroorzaakte.

Vaak moet er echter gezocht worden naar geneesmiddelen die passen bij de individuele reactiepatronen. Hiervoor is meer homeopathische kennis van zaken vereist.

Behandeling van pijn, vermoeidheid en palliatieve zorg

Voor de behandeling van pijnklachten en vermoeidheid bestaan een aantal beproefde geneesmiddelen, evenals voor de palliatieve zorg. De meeste homeopathische geneesmiddelen zijn niet alleen gericht op de fysieke klachten maar ook of juist op het mentale en emotionele beeld dat mensen vertonen.

Zo is bijvoorbeeld Arsenicum album als homeopathisch geneesmiddel vaak een goed middel in de stervensfase. Het kan meehelpen dat mensen hun angst los kunnen laten en in vrede kunnen sterven.

Uiteraard is voor deze behandeling kennis van zaken noodzakelijk, ook om de reacties goed te kunnen interpreteren.

Conclusie

Homeopathische geneesmiddelen kunnen de bijwerkingen van de behandeling verminderen, waardoor mensen zich beter voelen, minder klachten hebben, mogelijk langer leven en de reguliere behandeling beter kunnen ondergaan. Hierdoor wordt ook de kans op succes vergroot van de conventionele behandeling. ■

Literatuur

1. Kusse F et al, *Bewijs voor homeopathie doet niet onder voor dat van regulier*, Tijdschrift voor Integrative Geneeskunde, 2013, 162-167
2. Brands M, *Homeopathie, het 'helpt' maar 'werkt' het ook? Wereldbeeld en wetenschapsbeeld verward*, Tijdschrift voor Integrative Geneeskunde, 2017, 181-186
3. Dr. med. Jens Wurster, *De homeopathische behandeling en genezing van kanker en gemetastaseerde tumoren*, vertaling A. van Wel, A&M AGI, Koog aan de Zaan, 2012
Oorspronkelijke uitgave: Wurster, Jens, *Die homöopathische Behandlung und Heilung von Krebs und metastasierter Tumore*, 2006, Verlag Peter Irl, 82321 Buchendorf
4. Gaerner K et al. *Additive homeopathy in cancer patients: Retrospective survival data from a homeopathic outpatient unit at the Medical University of Vienna*, *Complementary Therapies in Medicine*, Volume 22, Issue 2, April 2014, Pages 320-332
5. Frass M et al. *Influence of adjunctive classical homeopathy on global health status and subjective wellbeing in cancer patients – A pragmatic randomized controlled trial* *Complementary Therapies in Medicine* (2015) 23, 309–317
6. Jean-Lionel Bagot, *Cancer & Homeopathy. How to alleviate the side effects of chemotherapy, radiation, surgery and hormone therapy*. Narayana Verlag, 2015
7. Krakowski I et al. [For a coordination of the supportive care for people affected by severe illnesses: proposition of organization in the public and private health care centres]. In het Frans. *Bull Cancer*, 2004 May;91(5):449-56
8. Frenkel M, *Is There a Role for Homeopathy in Cancer Care? Questions and Challenges*. *Curr Oncol Rep.* 2015 Sep;17(9):43. doi: 10.1007/s11912-015-0467-8.
9. Frass M, Dielacher C, Linkesch M, Endler C, Muchitsch I, Schuster E, Kaye A. *Influence of potassium dichromate on tracheal secretions in critically ill patients*. *Chest.* 2005 Mar;127(3):936-41.
10. Jean-Lionel Bagot, Jean-Claude Karp, Christiane Messerschmitt, Véronique Lavallée, Hervé Blajman, Fabrice Veron, Isabelle Fischer-Levy, Odile Tourneur-Bagot, Jean-Philippe Wagner, *Therapeutic recommendations of the International Homeopathic Society of Supportive Care in Oncology (IHSSCO)*, *La Revue d'Homéopathie*, Volume 8, Issue 4, December 2017, Pages e47-e55

Samenvatting

Prof. Moshe Frenkel: 'Ondanks de vooruitgang in de kankerbehandeling blijven patiënten nog steeds last en handicaps ervaren tijdens de behandeling en daarna. Als gevolg hiervan gebruiken patiënten complementaire methoden zoals homeopathie om hiervoor verlichting te vinden.

Gegevens vanuit verschillende bronnen suggereren dat kankerpatiënten overal ter wereld in toenemende mate homeopathie gebruiken.

Met de huidige trend in de oncologie om te kijken naar *personalized medicine*, nanotechnologie en het gebruik van stoffen die het immuunsysteem beïnvloeden, is het nodig om open te staan voor nieuwe behandelmogelijkheden die in het verleden als onwaarschijnlijk werden beschouwd.

Studies van homeopathische geneesmiddelen in combinatie met conventionele kankerzorg laten zien dat deze geneesmiddelen de kwaliteit van leven verbeteren, de symptoomlast verminderen en mogelijk de overleving verbeteren bij patiënten met een dodelijke ziekte. In vitro-onderzoeken, dierstudies en klinische interventies die homeopathie combineren met conventionele kankerzorg suggereren dat homeopathie het welzijn van patiënten zou kunnen verbeteren en de progressie van kanker en de overleving van de patiënt zou kunnen beïnvloeden.

Deze bevindingen rechtvaardigen uitgebreide klinische studies om de effecten van homeopathie op kanker en de overleving van de patiënt te onderzoeken.

Hoewel aanvullend onderzoeken nodig zijn om deze bevindingen te bevestigen, gezien de lage kosten en minimale risico's, en de potentiële omvang van de homeopathische effecten zou men in bepaalde situaties homeopathische middelen kunnen beschouwen als een extra hulpmiddel om te integreren in de kankerzorg.^{7,8)}

Summary

Prof. Moshe Frenkel: 'Despite advances in cancer care, patients continue to experience distress and disability during cancer treatment and afterward. As a result, patients use complementary modalities such as homeopathy to address these needs. Data from several sources suggest that cancer patients throughout the world increasingly use homeopathy. With the current trend in oncology to look at personalized medicine, nanotechnology, and utilization of substances that affect the immune system, there is a need to keep an open mind to new possibilities of care that in the past were considered implausible. Limited research has suggested that homeopathic remedies appear to cause cellular changes in some cancerous cells. In animal models, specific homeopathic remedies have had an inhibitory effect on tumor development. Studies of homeopathic remedies combined with conventional cancer care show that these remedies improve quality of life, reduce symptom burden, and possibly improve survival in patients with fatal disease. In vitro studies, animal studies, and clinical interventions that combine homeopathy with conventional cancer care suggest that homeopathy might improve the well-being of patients and might affect the progression of cancer and patient survival. These findings warrant comprehensive clinical studies to determine the effects of homeopathy on cancer and patient survival. Although additional studies are needed to confirm these findings, given the low cost and minimal risks and the potential magnitude of homeopathy's effects, in certain situations, one might consider the use of homeopathic remedies as an additional tool to integrate into cancer care.'^{7,8)}

Te midden van de moeilijkheid ligt de mogelijkheid.

ALBERT EINSTEIN

Ondersteunende oncologiezorg

Verbetering van de tolerantie en therapietrouw van chemotherapieën en nieuwe doelgerichte therapieën met homeopathie, een grote uitdaging in de oncologie

Inleiding

Omdat er geen voorspelling gedaan kan worden bij wie geneesmiddelen tot significante bijwerkingen kunnen leiden is geïndividualiseerde homeopathie in de ondersteunende kankerzorg zeer nuttig. Het kan de levenskwaliteit en daardoor de overleving van de patiënten verbeteren.

Dit artikel is de uitgeschreven versie van de lezing die dr. Bagot gaf tijdens het congres Homeopathie en Kanker, ondersteunende zorg bij de behandeling van kanker. Het congres werd georganiseerd door Samen voor Homeopathie en had plaats op vijf november 2022.

Jean-Lionel Bagot, oncoloog en arts voor homeopathie
Coördinerend arts van de afdeling integrale geneeskunde Groupe Hospitalier Saint Vincent, Strasbourg, Frankrijk

Intolerantie voor geneesmiddelen, onderbreking van de therapie of zelfs het stopzetten van gerichte therapieën kunnen het gevolg zijn van bijwerkingen. De vooruitgang van therapeutische middelen op het gebied van de oncologie heeft de levensverwachting en de levenskwaliteit van de patiënten verbeterd. Deze nieuwe behandelingsstrategieën kunnen echter moeilijkheden veroorzaken. Daarom moeten die problemen worden onderzocht, om de effecten te kunnen beheersen met een passende ondersteunende behandeling. Als de mogelijke bijwerkingen niet worden opgehelderd kan dit leiden tot intolerantie voor geneesmiddelen, verlaging van de dosering, een onderbreking in de toediening van de therapie of zelfs stopzetting van deze gerichte therapieën, waardoor de patiënten hun behandelingskansen verliezen.

Omdat er geen voorspelling gedaan kan worden bij wie geneesmiddelen tot significante bijwerkingen kunnen leiden¹⁾ is geïndividualiseerde homeopathie in de ondersteunende zorg zeer nuttig²⁾. Ze kan de levenskwaliteit³⁾ en daardoor de overleving van de patiënten verbeteren^{4,5)}. Het wordt goed aanvaard door Franse oncologen en huisartsen⁶⁾, is goedkoop⁷⁾ en is de meest gebruikte complementaire geneeskunde in de ondersteunende zorg⁸⁾. Homeopathische ondersteunende zorg wordt verstrekt in verschillende kankercentra in Frankrijk en andere delen van Europa^{9,10)} en de tevredenheid van de patiënten is zeer groot⁹⁾. Homeopathie kan essentiële ondersteunende zorg vormen voor patiënten die worden behandeld met de nieuwe doelgerichte therapieën, in combinatie met organotherapie en isotherapie¹¹⁾.

De nieuwe gerichte therapieën

Nieuwe gerichte therapieën spelen een belangrijke rol bij de behandeling van kanker. Momenteel is de behandeling gericht op een specifiek type celmutatie of receptor in plaats van op een type kanker. Deze mutaties of receptoren vormen een specifiek doelwit voor deze nieuwe therapieën.

Er zijn twee verschillende therapeutische hoofdklassen in te delen bij gerichte therapieën. De eerste therapeutische klasse omvat monoklonale antilichamen tegen specifieke receptoren op het oppervlak van kankercellen. Zij zijn herkenbaar aan het achtervoegsel 'mab' voor het monoklonaal antilichaam en worden om de twee tot vier weken intraveneus of onderhuids toegediend. Zij verhin-

deren als het ware dat de sleutel in het slot komt en zolang de deur gesloten blijft, kan de kankercel zich niet delen en apoptose ondergaan.

De tweede therapeutische klasse methode omvat kleine moleculen die inwerken op eiwittyrosinekinases (PTK) die zich in de cel bevinden; zij zijn herkenbaar aan hun achtervoegsel 'inib' voor inhibitor. Zij worden dagelijks oraal toegediend en verhinderen in zekere zin dat de sleutel in het slot draait.

Gerichte therapieën hebben een kleine therapeutische index, tussen net-niet-toxisch en net-effectief, en zijn soms moeilijk te verdragen. Zij kunnen dus aangepaste ondersteunende zorg vereisen om de therapietrouw te verbeteren. Als zich buitensporige bijwerkingen voordoen, kan de dosering worden verlaagd of is een tijdelijke stopzetting van de behandeling soms noodzakelijk, met het risico van verminderde werkzaamheid en verlies van kansen voor de patiënt. Het verbeteren van de therapietrouw kan de gezondheid van de patiënten beter beïnvloeden dan het verbeteren van de kwaliteit van de oncologische behandelingen¹².

Homeopathie, organotherapie en isotherapie

Homeopathie maakt gebruik van verdunningen van stoffen die bij gezonde en gevoelige personen symptomen kunnen opwekken die lijken op die van de patiënt¹³. Volgens het principe van gelijkenis worden symptomatische geneesmiddelen gekozen, zoals Nux vomica 7C voor misselijkheid of Crotalus horridus 7C voor trombocytopenie¹⁴. Volgens het principe van individualisering wordt tevens een geneesmiddel gekozen, ook wel constitutioneel middel genoemd, dat overeenkomt met alle door de patiënt gepresenteerde symptomen, zowel fysiek als psychisch¹⁵.

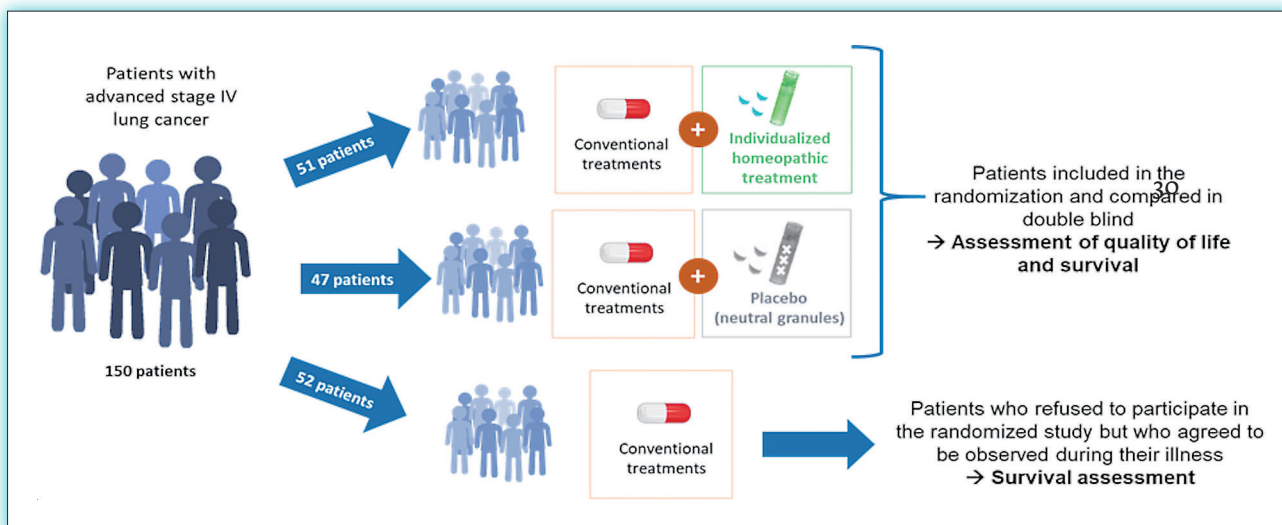
De meest gebruikte constitutionele geneesmiddelen in de oncologie zijn Phosphorus en Arsenicum album⁵. Omdat homeopathische geneesmiddelen meestal hoog verdund zijn (en geschud, wat 'potentiëren' wordt genoemd), geven zij geen bijwerkingen of interacties.

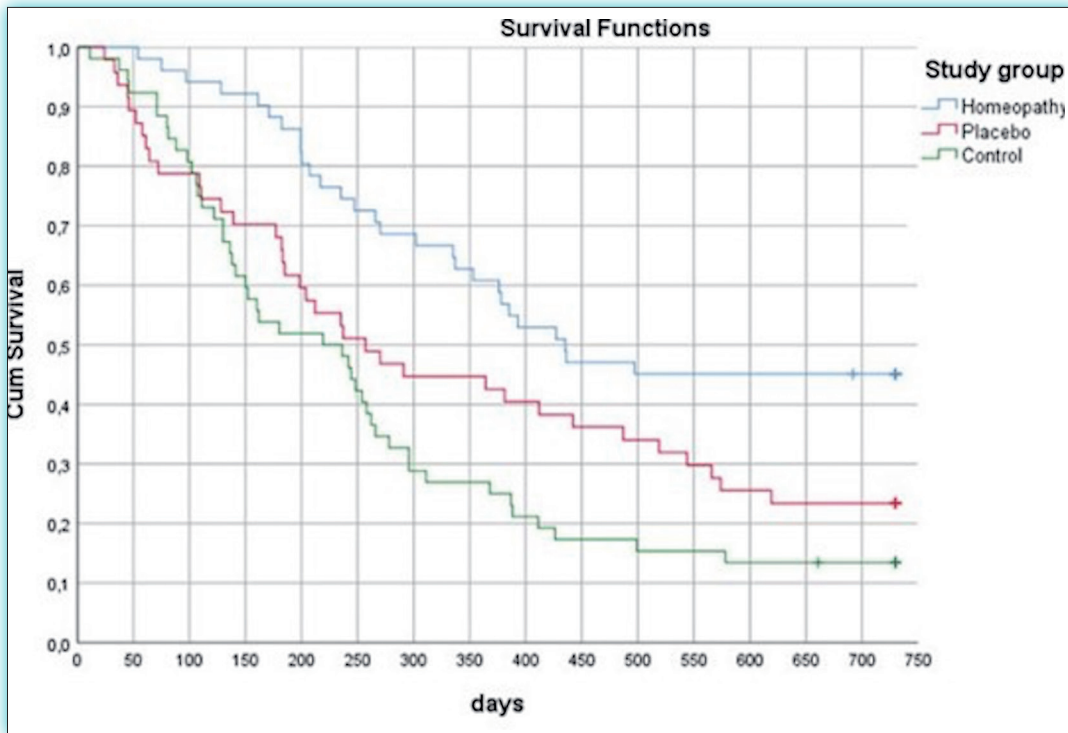
Organotherapie is een behandeling met een gepotentieerd, dus sterk verdund preparaat van orgaan- of hormoonextracten van dierlijke oorsprong. Het wordt gebruikt om de goede werking van het gelijknamige orgaan van de patiënt te herstellen en wordt voorgeschreven in een lage potentie (D6 tot D8, d.w.z. 10^{-6} tot 10^{-8}), naast de klassieke homeopathische behandeling om de werking van het deficiënte orgaan te ondersteunen. In de homeopathische ondersteunende zorg gebruik ik vaak Medulla ossium D6 of D8 om de hematopoëtische functie te versterken of Nervus medianus D7 om het perifere zenuwstelsel te beschermen tegen de neurotoxiciteit van platinazouten, taxanen, vincristine of bortezomib¹⁴.

Isotherapie (van het Griekse voorvoegsel isos: hetzelfde, het identieke) bestaat erin een symptoom te behandelen met het agens dat er rechtstreeks verantwoordelijk voor is. Met deze therapie zijn vele experimenten uitgevoerd, zowel op dieren^{16,17} als op planten¹⁸. Ik gebruik het al 25 jaar met succes in de oncologische ondersteunende zorg, meestal in de verdunning 7C (10^{-14}). Een kleine serie klinische gevallen over het heilzame gebruik van Sorafenib 7C bij patiënten met cutane bijwerkingen van Nexavar® is eerder door mij gepubliceerd¹⁹.

Mijn ervaring is dat homeopathie, organotherapie en isotherapie, die inwerken op het pathofysiologische mechanisme van de bijwerkingen, zeer nuttig zijn voor ondersteunende zorg, wanneer zij worden voorgeschreven door artsen die zich hebben bekwaamd in homeopathie¹¹.

Figuur 1. Opzet van de Frass et al studie 2020 (Overgenomen met vriendelijke toestemming van IHSSCO)

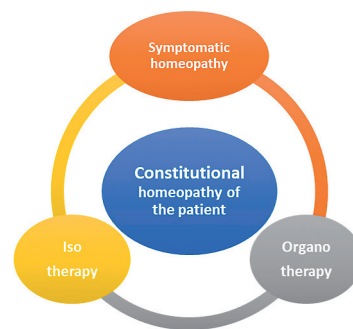

Figuur 2. Kaplan-Meier curve over overleving na 2 jaar (Frass et al 2020) (overgenomen met vriendelijke toestemming van prof. M. Frass)

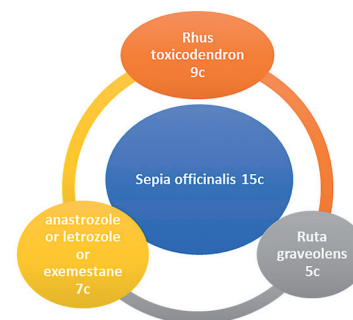
Verbetering van de levenskwaliteit van kankerpatiënten: een echte uitdaging

De levenskwaliteit en de levensverwachting van kankerpatiënten zijn positief gecorreleerd²⁰. Uit de recente gerandomiseerde, dubbelblinde, placebogecontroleerde studie van Frass et al⁹ bleek dat de homeopathische behandeling van patiënten met inoperabele longkanker (figuur 1), door de verbetering van hun levenskwaliteit ($p < 0,001$), ook leidt tot een verlenging van de levensverwachting met zes maanden in vergelijking met de placebogroep ($p < 0,020$), en met zeven maanden in vergelijking met de controlegroep ($p < 0,001$) (figuur 2).

Hoe stellen we in de praktijk de juiste behandeling samen? We hoeven alleen maar de principes van overeenkomst en individualisering te volgen om het homeopathisch geneesmiddel of de homeopathische geneesmiddelen te vinden die de patiënt nodig heeft. Een goede kennis van het fysiopathologisch mechanisme van de bijwerkingen maakt het ook mogelijk de etiologische factoren aan te pakken. Hiermee rekening houden blijkt vaak doorslaggevend voor het verkrijgen van goede resultaten. Zo probeer ik te anticiperen op de bijwerkingen, om ze een stap voor te zijn. Dit vereist een goede kennis van de potentiële toxiciteit van deze nieuwe therapieën en het voorschrijven van één of twee symptomatische geneesmiddelen die moeten worden gebruikt zodra de symptomen beginnen op te treden. Organotherapie ter ondersteuning van organen die blootstaan aan essentiële toxiciteit kan

Figuur 3. Schema van de ontwikkeling van de homeopathische ondersteunende zorgbehandeling

Figuur 4. Schema van de ontwikkeling van de homeopathische ondersteunende behandeling van aromataseremmers

worden gecombineerd met isotherapie van gerichte therapie. Tenslotte zal de langetermijnbehandeling van de patiënt (constitutiebehandeling) worden voorgeschreven ter ondersteuning van zijn algemene toestand (figuur 3).

Een voorbeeld van gerichte hormoontherapie

Van de borsttumoren zijn 75 tot 80% hormoongevoelig, waardoor oestrogenen en hun receptoren de belangrijkste doelwitten zijn voor hormoontherapie. Deze behandelingen verminderen het risico op herhaling met bijna de helft²¹). Maar zowel bij tamoxifen als bij aromataseremmers (anastrozol, letrozol of exemestaan) wordt geschat dat 35 tot 50% van de patiënten hun behandeling voortijdig staakt wegens gewrichtspijn en opvliegers. Voortijdig stoppen met deze behandeling is de belangrijkste reden voor het falen van de behandeling²²).

Een voorlopige open studie, uitgevoerd in 2016 door Karp JC et al, vergeleek twintig patiënten die begonnen zijn met een behandeling met anti-aromatasen, geassocieerd met conventionele ondersteunende zorg, met twintig patiënten die dezelfde behandeling ook begonnen met *Ruta graveolens* 5C en *Rhus toxicodendron* 9C, vijf korrels (granules) elke ochtend en avond gedurende drie maanden²³). In de met homeopathie behandelde groep werd een statistisch significante afname van de gewrichtspijn vastgesteld ($p = 0,0001$). Deze positieve voorlopige resultaten hebben het mogelijk gemaakt een pragmatische studie uit te voeren op een groter aantal patiënten. De inclusie ervan is voltooid en de resultaten worden verwacht. Dit symptomatisch voorschrift is een aanbeveling geworden van de *International Homeopathic Society of Supportive Care In Oncology* (IHSSCO)¹⁴). Indien nodig combineer ik het met isotherapie van de in 7C voorgeschreven aromataseremmer die dagelijks wordt ingenomen, maar op een ander moment van de dag dan het belangrijkste conventionele geneesmiddel. Het meest gebruikte constitutionele geneesmiddel is *Sepia officinalis* (figuur 4).

Homeopathie en enzymatische interactie met levercytochromen

Het belangrijkste metabolisme van de meeste van deze nieuwe therapeutische middelen verloopt via het cytochrom CYP 3A4. Sommige natuurlijke stoffen hebben een wisselwerking met CYP 3A4. Zo activeren sint-janskruid en Aziatische ginseng (*Panax ginseng*) CYP 3A4, waardoor de activiteit en de effectiviteit van gerichte therapieën afnemen. Omgekeerd vertragen CYP 3A4-remmers zoals grapefruit-, limoen- en bittere sinaasappelsap, kurkuma en in mindere mate zoethout, aloë vera, zwarte peper, schiandra, valeriaan en mariadistel de eliminatie van doelgerichte therapeutische middelen, waardoor de toxiciteit ervan toeneemt.

Deze enzyminductie is dosisafhankelijk. In het geval van sint-janskruid, de krachtigste enzym-inductor, bleek uit een meta-analyse dat onder 4 mg hyperforine per dag er geen significant effect was op CYP3A²⁴). Er zijn ongeveer 120 druppels *Hypericum* moedertinctuur nodig om 3 mg hyperforine te verkrijgen. Dit betekent dat geen enkel

homeopatisch geneesmiddel, zelfs niet in lage verdunning, enzymatische interferentie met levercytochromen kan veroorzaken, wat bevestigt dat homeopathie in de ondersteunende zorg uiterst veilig is.

Conclusie

Het verbeteren van de levenskwaliteit, het vergemakkelijken van de tolerantie en het bevorderen van de therapietrouw zijn de drie uitdagingen die moeten worden overwonnen als we willen dat de patiënt ten volle profiteert van de therapeutische doeltreffendheid van deze nieuwe doelgerichte therapieën²⁵). Door het werkingsmechanisme en de belangrijkste bijwerkingen van deze nieuwe behandelingen te kennen, zal het gemakkelijker zijn om erop te anticiperen met ondersteuning van de organotherapie en de begeleidende isotherapie. Als zich symptomen voordoen, worden deze behandeld volgens de principes van gelijksoortigheid en individualisering die eigen zijn aan de homeopathische therapie in een integratieve benadering, dat wil zeggen door er zo nodig conventionele ondersteunende zorg aan toe te voegen²⁶). Tenslotte zal de soms moeilijke maar essentiële keuze van het constitutionele geneesmiddel, specifiek voor elke patiënt, het mogelijk maken het hele lichaam te ondersteunen, zowel op lichamelijk als op psychologisch vlak. Klinische studies zijn nu nodig om de gunstige klinische indrukken van de patiënten wetenschappelijk te verifiëren en te evalueren. ■

Referenties

- 1 Dantas F, Rampes H. Do homeopathic medicines provoke adverse effects? A systematic review. *Br Homeopath J.* 2000; 89: S35-S38.
- 2 Kassab S, Cummings M, Berkovitz S, van Haselen R, Fisher P. Homeopathic medicines for adverse effects of cancer treatments. *Cochrane Database Syst Rev.* 2009; 15: CD004845.
- 3 Frass M, Friehs H, Thallinger C, Sohal NK, Marosi C, Muchitsch I, et al. Influence of adjunctive classical homeopathy on global health status and subjective wellbeing in cancer patients - A pragmatic randomized controlled trial. *Complement Ther Med.* 2015; 23: 309-317.
- 4 Gleiss A, Frass M, Gaertner K. Re-analysis of survival data of cancer patients utilizing additive homeopathy. *Complement Ther Med.* 2016; 27: 65-67.
- 5 Frass M, Lechleitner P, Gründling C, Pirker C, Grasmuk-Siegl E, Domayer J, et al. Homeopathic treatment as an add-on therapy may improve quality of life and prolong survival in patients with non-small cell lung cancer: A prospective, randomized, placebo-controlled, double-blind, three-arm, multicenter study. *Oncologist.* 2020; 25: e1930-e1955.
- 6 Bagot JL, Theunissen I, Serral A. Perceptions of homeopathy in supportive cancer care among oncologists and general practitioners in France. *Support Care Cancer.* 2021; 29: 5873-5881.
- 7 Colas A, Danno K, Tabar C, Ehreth J, Duru G. Economic impact of homeopathic practice in general medicine in France. *Health Econ Rev.* 2015; 5: 55.
- 8 Bagot JL, Legrand A, Theunissen I. Use of homeopathy in integrative oncology in Strasbourg, France: Multi-center cross-sectional descriptive study of patients undergoing cancer treatment. *Homeopathy.* 2021; 110: 168-173.

- 9 Toledano A, Rao S, Frenkel M, Rossi E, Bagot JL, Theunissen I, et al. *Integrative oncology: An international perspective from six countries*. *Integr Cancer Ther*. 2021; 20: 15347354211004730.
- 10 Rossi E, Di Stefano M, Picchi M, Panozzo MA, Noberasco C, Nurra L, et al. *Integration of homeopathy and complementary medicine in the Tuscan public health system and the experience of the homeopathic clinic of the Lucca hospital*. *Homeopathy*. 2018; 107: 90-98.
- 11 Bagot JL. *Homeopathy and hetero-isotherapy, an interesting response to the side effects of targeted therapies in oncology*. *La Rev d'Homéopathie*. 2017; 8: e35-e41.
- 12 Osterberg L, Blaschke T. *Adherence to medication*. *N Engl J Med*. 2005; 353: 487-497.
- 13 Hahnemann S. *Organon of Medicine*. 6th ed. New Delhi: Jain Publishers Pvt Ltd.; 1994.
- 14 Bagot JL, Karp JC, Messerschmitt C, Lavallée V, Blajman H, Veron F, et al. *Therapeutic recommendations of the international homeopathic society of supportive care in oncology (IHSSCO)*. *La Rev d'Homéopathie*. 2017; 8: e47-e55.
- 15 Bagot JL. *The specific characteristics of a homeopathic consultation*. *La Rev d'Homéopathie*. 2018; 9: e17-e22.
- 16 Cazin JC, Cazin M, Gaborit JL, Chaoui A, Boiron J, Belon P, et al. *A study of the effect of decimal and centesimal dilutions of arsenic on the retention and mobilization of arsenic in the rat*. *Hum Toxicol*. 1987; 6: 315-320.
- 17 Aleixo DL, Benvenuti MJ, Lera KRJL, Ciupa L, Ferraz FN, De Araújo SM. *The association of ponderal benznidazole with its ultra-high diluted formula reduces the toxic effects and allows increasing of dose in dose-dependent protocol in mice infected with trypanosoma cruzi*. *Int J High Dilution Res*. 2015; 14: 10-19.
- 18 Jäger T, Scherr C, Simon M, Heusser P, Baumgartner S. *Effects of homeopathic arsenicum album, nosode, and gibberellic acid preparations on the growth rate of arsenic-impaired duckweed (Lemna gibba L.)*. *Sci World J*. 2010; 10: 2112-2129.
- 19 Bagot JL. *Using hetero-isotherapies in cancer supportive care: The fruit of fifteen years of experience*. *Homeopathy*. 2016; 105: 119-125.
- 20 Montazeri A. *Quality of life data as prognostic indicators of survival in cancer patients: An overview of the literature from 1982 to 2008*. *Health Qual Life Outcomes*. 2009; 7: 102.
- 21 Howell A, Cuzick J, Baum M, Buzdar A, Dowsett M, Forbes JF, et al. *Results of the ATAC (arimidex, tamoxifen, alone or in combination) trial after completion of 5 years' adjuvant treatment for breast cancer*. *Lancet*. 2005; 365: 60-62.
- 22 Hershman DL, Kushi LH, Shao T, Buono D, Kershenbaum A, Tsai WY, et al. *Early discontinuation and nonadherence to adjuvant hormonal therapy in a cohort of 8,769 early-stage breast cancer patients*. *J Clin Oncol*. 2010; 28: 4120-4128.
- 23 Karp JC, Sanchez C, Guilbert P, Mina W, Demonceaux A, Curé H. *Treatment with Ruta graveolens 5CH and Rhus toxicodendron 9CH may reduce joint pain and stiffness linked to aromatase inhibitors in women with early breast cancer: Results of a pilot observational study*. *Homeopathy*. 2016; 105: 299-308.
- 24 Whitten DL, Myers SP, Hawrelak JA, Wohlmuth H. *The effect of St John's wort extracts on CYP3A: A systematic review of prospective clinical trials*. *Br J Clin Pharmacol*. 2006; 62: 512-526.
- 25 Bagot JL. *Improving Tolerance and Compliance of New Targeted Therapies with Homeopathy: A Major Challenge in Oncology*. *OBM Integrative and Complementary Medicine* 2022; 7(3): 026
- 26 Bagot JL. *Cancer & homeopathy: How to alleviate the side effects of chemotherapy, radiation, surgery and hormone therapy*. *Kandern: Unimedica*; 2014. pp.1-330.

Samenvatting

Chemotherapie en doelgerichte therapieën (TT) in de oncologie hebben de overlevingsduur van patiënten verlengd. Volledige remissie van kankers die voorheen als ongeneeslijk werden beschouwd is zelfs mogelijk gemaakt. Maar met kleine therapeutische indices betekent het verminderen van de dosering of het spreiden van de doses van TT vanwege bijwerkingen een aanzienlijk verlies van behandelingskansen voor de patiënten. Homeopathie in de ondersteunende zorg verbetert de levenskwaliteit van de patiënten, de therapietrouw en bijgevolg hun overleving, mede door het ontbreken van medicijninteracties en significante bijwerkingen.

Op basis van de klinische ervaring van de auteur en gepubliceerde studies wordt in deze lezing een therapeutisch schema voor systematische ondersteunende zorg bij chemotherapie en TT voorgesteld.

De originaliteit van de behandeling ligt in de combinatie van een symptomatisch verdund en gedynamiseerd (gepotentieerd) homeopathisch geneesmiddel met het constitutionele homeopathische geneesmiddel van de patiënt en het isotherapeutische middel dat wordt gebruikt voor gerichte therapie in 7C (10^{-14}). Zo nodig kan in 4C (10^{-8}) de gelijknamige organotherapie van het orgaan worden toegevoegd dat het meest getroffen is door de bijwerkingen. Dit therapeutisch schema wordt goed aanvaard en goed verdragen.

Het is gedurende 25 jaar aan ongeveer 5.000 patiënten voorgeschreven, waaronder patiënten die hormoontherapie kregen. Het vergemakkelijken van de tolerantie en acceptatie van doelgerichte therapieën is zeer belangrijk in de oncologie om ten volle te kunnen profiteren van de TT-doeltreffendheid. Homeopathie, organotherapie en isotherapie zouden door het hele lichaam te ondersteunen en de belangrijkste bijwerkingen te behandelen de naleving en bijgevolg de therapeutische resultaten kunnen verbeteren.

Abstract

The application of chemotherapy and targeted therapies (TT) in oncology has prolonged survivals and even enabled complete remission of cancers previously considered incurable. With small therapeutic indices, the reduction in dosage or spacing out of the doses of TT due to side effects, represents a significant loss of treatment opportunity for the patients. In the absence of drug interaction and significant side effects, homeopathy used in supportive care improves the quality of life of patients, compliance with oncological treatments and consequently their survival.

Based on the author's clinical experience and published studies, a therapeutic regimen for systematic supportive care of chemotherapy and TT is proposed in this lecture. The originality of the treatment lies in combining a symptomatic diluted and dynamised homeopathic medicine with the patient's constitutional homeopathic medicine as well as the isotherapeutic agent used for targeted therapy in 7C (10^{-14}). If needs be, the eponymous organotherapy of the organ most affected by the side effects can be added in 4C (10^{-8}). This therapeutic regimen is well accepted and well tolerated. It has been prescribed to approximately 5,000 patients over 25 years including those patients who were given hormone therapy. Facilitating tolerance and acceptance of targeted therapies is very important in oncology in order to fully benefit from the TT efficacy. Homeopathy, organotherapy and isotherapy, by supporting the whole body and treating the major side effects, might improve observance and consequently therapeutic results.

Eerste consult duidelijke bijwerkingen van Sorafenib (pijnlijk blaren) voorzetting behandeling ter discussie

Na een maand homeopathische behandeling

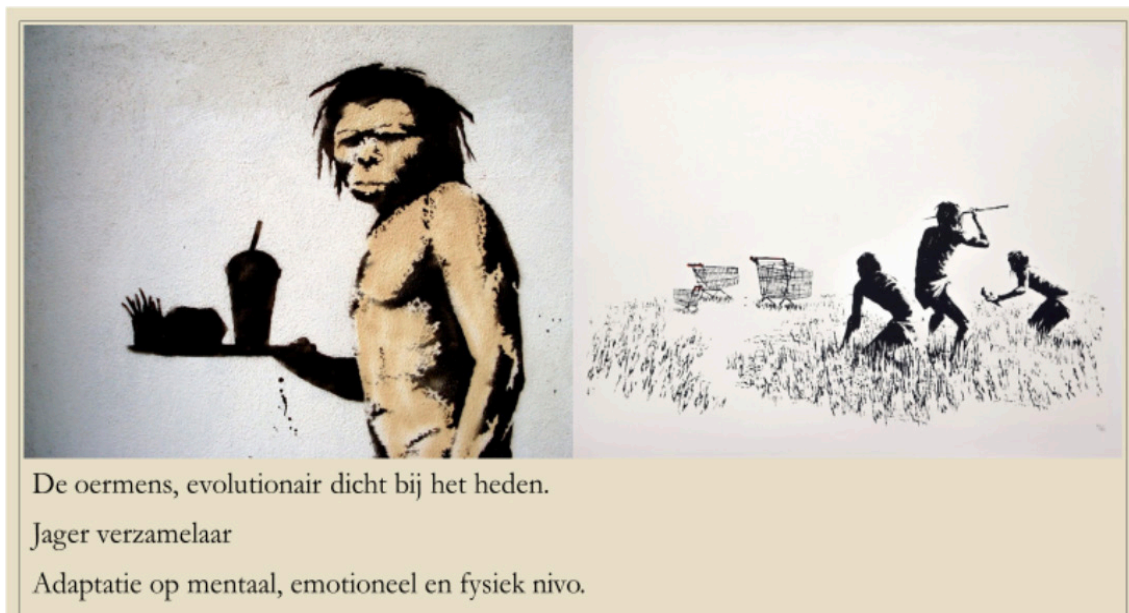
Na twee maanden behandeling: De huidafwijkingen zijn langzaam verdwenen, ondanks het voortzetten van de Sorafenib.

De toepassing van verschillende methodieken bij kanker

Roland Lugten, oud-huisarts, arts voor integrale geneeskunde, leefstijlgeneeskunde & integrale oncologie

Ons totale systeem is gevormd uit een genetische code, een blauwdruk uit de tijd van het jager-verzamelaar tijdperk met dieet en omstandigheden uit die periode. Een periode zonder milieuverontreiniging, veel minder stress en natuurlijke voeding. Nu proberen we optimaal te adapteren aan de situatie waarin wij ons bevinden. In onze huidige omgeving, adaptatie op mentaal, emotioneel en fysiek niveau. Dat geeft stress. Stress verandert de balans in het lichaam soms met desastreuze gevolgen.

Bij de behandeling volgens de principes van de integrale oncologie sluit de behandelaar aan bij de fase waarin de patiënt met kanker zich aandient. Een patiënt met een visie op zijn of haar gezondheid, met wensen en met een doel.

Aan de behandelaar is het de taak om samen met de patiënt te komen tot een geïndividualiseerde behandeling. Het meest belangrijke in de geneeskunde is de persoonlijke arts-patiënt relatie, een interactieve relatie. Alle vormen van geneeskunde moeten uiteindelijk het belang van de patiënt dienen en het belang van de patiënt respecteren met het recht om een aangeboden therapie te kiezen of te weigeren. Patiënten kiezen niet altijd voor zorg op basis van het beschikbare wetenschappelijke onderzoek. Zij en hun arts zijn eigenlijk de enigen die ooit met hun individuele specifieke geval hebben geëxperimenteerd op basis van de beschikbare kennis. Soms weten ze echt wat goed voor hen is, zelfs als de wetenschap dat (nog) niet weet.

Integrale oncologie

Integrale oncologie is een patiëntgericht, wetenschappelijk onderbouwd gebied van kankerzorg dat gebruik maakt van lichaams- en geestgerichte behandelmethoden, natuurlijke producten en/of aanpassingen van de leefstijl vanuit verschillende tradities - naast conventionele kankerbehandelingen. Integrale oncologie heeft tot doel de gezondheid, kwaliteit van leven en klinische resultaten in het hele kankerzorgcontinuüm te optimaliseren en mensen in staat te stellen kanker te voorkomen en actieve deelnemers te worden voor, tijdens en na de kankerbehandeling (Witt et al. 2017)¹.

In de integrale oncologie behandelen we volgens de eed van Hippocrates om 'EERST GEEN SCHADE TE DOEN'. We kunnen geen gezondheid verkrijgen door alleen ziekte uit te bannen. We respecteren de verfijnde en subtiele kracht van de geest, van het immuunsysteem en de homeostatische regulatie in het lichaam, en pakken ze allemaal aan met medicijnen die niet per se kanker specifiek zijn. We behandelen de persoon, niet de ziekte. De patiënt wordt ondersteund en gevoed om de ziekte te bestrijden.

In de afgelopen jaren (sinds 1986) dat ik werkzaam ben, voorheen als Moermanarts en nu als arts voor integrale oncologie, is er veel wetenschappelijke onderbouwing gekomen voor de integrale behandeling van kanker. In het begin was de behandeling *practised based*, gebaseerd op aanpassing van leefstijl, met name voeding en bewegen om het deraillement van de stofwisseling (Moerman) te herstellen. De kleine symptomen waren leidend voor de diagnostiek en therapie. Ook de uitgangspunten van de klassieke natuurgeneeskunde, TCM, Ayurveda en fytotherapie droegen bij tot optimale kankerzorg.

De ontwikkeling is geweest om vanuit *practise-based medicine* en *evidence-based medicine* te komen tot een *practise-applied medicine* voor die ene patiënt. Om uit de enorme hoeveelheid evidence te komen tot een praktisch toepasbare behandeling bij die ene patiënt is een enorme uitdaging.

In de praktijk bleek dat de Moermantherapie effectief was (2). Nu is inmiddels het bewijs dat leefstijl, voeding, bewegen, stressvermindering en rust het herstel bevordert en de bijwerkingen van conventionele kankertherapie vermindert overweldigend. Niet alleen is integrale oncologie een goede aanvulling bij de reguliere oncologische behandeling, in mijn optiek is het een kunstfout om het niet toe te passen.(3)

James Tyler Kent (1849–1916), lezing over Kanker en Homeopathie:

De meeste patiënten met kanker verkeren werkelijk in een zodanige staat van wanorde dat slechts een tijdelijke onderbreking van de vijandelijkheden kan worden verwacht; en iedereen die opschept over de kankergevallen die hij heeft genezen, moet met argwaan worden bekeken.

Sta niet stil bij de kanker, want het is niet de kanker maar de patiënt die je behandelt. Het is de patiënt die ziek is, en wanneer een patiënt ziek genoeg is om kanker te hebben, is zijn toestand te zeer verstoord om te kunnen worden genezen.

1e vertaling Hahnemann: Organon of Medicine (1e vertaling 1922) (3)

§ 1: *De hoge en enige opdracht van de arts is de zieken weer gezond te maken, te genezen, zoals dat heet.*

§ 4: *Hij is eveneens een bewaarder van de gezondheid als hij de dingen kent die de gezondheid doen ontsporen en ziekte veroorzaken, en hoe hij ze uit personen in gezondheid kan verwijderen.*

Kanker en homeopathische geneeskunde

Het werk en de resultaten van hedendaagse homeopathisch werkende artsen als Alfons Geukens (2010), Vithoukas, Banerji, Pareek, Spinedi en Bagot vinden hun weg naar de praktijk.

In de homeopathische gemeenschap is wereldwijd al lang bekend, door de publicaties uit het verleden, dat homeopathie bij kanker heel goed kan werken, in allerlei omstandigheden. Het werk van onder andere Hahnemann, Burnett, Grimmer, Schlegel en vele anderen, gepubliceerd in allerlei boeken en tijdschriften, geven handvatten hoe de homeopathie het best inzetbaar is.

Homeopathie als methode is ruimschoots *evidence-based medicine* en doet niet onder voor het reguliere bewijs met betrekking tot werkzaamheid. (4)

Het toepassen van homeopathie in de integrale oncologie is gestoeld op dezelfde basis zoals Hahnemann beschrijft in het *Organon en de Chronische Ziekten*.

Basis van de homeopathie

- Een vaststaande wetmatigheid
- Gebaseerd op vaststaande principes
- De mens als totaliteit
- Met daarin de geest
- Ziekte uit zich door symptomen, voordat het zich uit in pathologie.

- § 6:
- “De onbevooroordeelde waarnemer weet hoe waardeloos bovenzinnelijke speculaties zijn, die niet door ondervinding kunnen worden bevestigd. Hoe scherpzinnig hij ook moge zijn, hij moet het doen met wat hij zintuigelijk aan de buitenkant kan waarnemen aan veranderingen in de toestand van lichaam en geest, aan ziekteverschijnselen, bijzonderheden en symptomen.
  - Dat zijn dan afwijkingen van de gezonde voormalige toestand van degene, die nu ziek is, dus datgene:
    - Wat de patiënt voelt;
    - Wat zijn omgeving aan hem waarneemt
    - Wat de arts zelf aan hem observeert
  - Deze waarneembare verschijnselen tezamen vertegenwoordigen de ziekte in haar volle omvang, dwz. ze vormen met elkaar het enige echte en enig denkbare ziektebeeld.”

Homeopatie en kanker

Prasanta Banerji

Homeopatie en kanker

Uit het Organon van Hahnemann.

In India is Homeopathie de eerste keuze geneeskunde, *because it is so mild en gentle.*

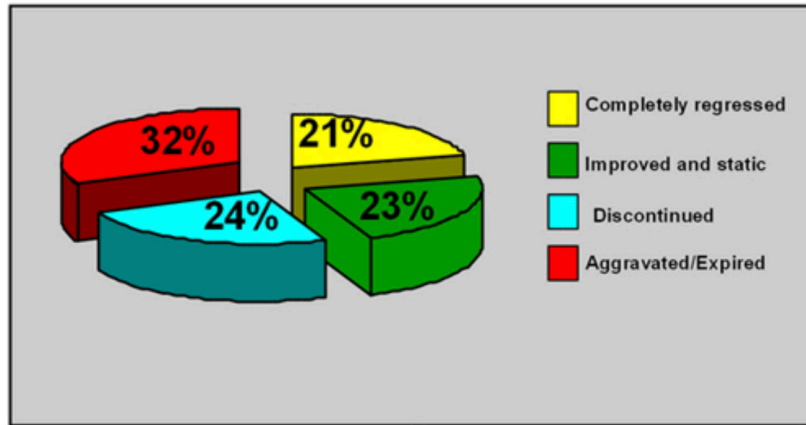
Dr. Banerji is bekend om zijn kankerbehandelingen en hij ziet dagelijks honderden patiënten. Hij behandelt die uitsluitend met homeopathie, ook zijn oncologische patiënten. De resultaten van 18 jaar behandeling van 30.288 patiënten zijn weergegeven in deze diagram.

Hierbij is 21% volledig genezen (6360 patiënten), 23 % verbeterde aanzienlijk (6966), 32% verslechterde of zijn overleden (9692) en 24% is gestopt met de behandeling (7269).

Dr. Banerji ziet dagelijks vele kankerpatiënten die hij uitsluitend met homeopathie behandelt

Results of Treatment of 30.288 Malignant Tumour Cases (1990 – 2008)

De hersentumoren heeft hij apart beschreven. Daar kreeg een deel conventionele behandeling bij gliomen. De resultaten waren als volgt:

- Uitsluitend behandeld met homeopathische protocol was de overleving 92 maanden.
- Bij de 11 casussen die behandeld waren met reguliere behandeling en het Banerji protocol was de overleving 20 maanden.

(Noot van de redactie: omdat niet duidelijk is welke stadia de verschillende tumoren zijn, is het niet mogelijk hier iets eenduidigs over te zeggen.)

Result Brain tumors:

Recently we conducted a Kaplan-Meier survival analysis of our cases of glioma brain tumors, comparing those who were treated exclusively by the Banerji Protocol with those who also had other conventional Western medical treatment either before or during our treatment. For the 91 cases treated exclusively with the Ruta /Calc Phos protocol, mean survival time was 92 months. For the 11 cases treated with conventional plus Banerji therapy, mean survival time was 20 months.

Among those who were on the Banerji Protocol without any other treatment, 7% of the cases were completely cured with our therapy. 60% were improved, 22% achieved status quo, and 11% were worse or expired.

Mean follow-up time was 23 months.

Naast Dr. Banerji zijn er in India meerdere klinieken die gespecialiseerd zijn in de homeopathische behandeling van kanker. Dr. Ramakrishnan en Dr. Pareek geven duidelijke richtlijnen over deze strategie en wanneer je deze kan inzetten. Ook in Zwitserland is een speciale kliniek die patiënten met kanker homeopathisch begeleidt o.l.v. Dr. Spinedi en Dr. Wurster. (liniek in Zwitserland is Clinica Sante Croce SA, Orselina www.clinicasantacroce.ch) Duidelijk is dat er mogelijkheden zijn en dat een integrale behandeling dus samenwerking tussen reguliere en integrale behandelaren voor patiënt en dokter voordeel op kan leveren.

Literatuur

1. *A Comprehensive Definition for Integrative Oncology.* (Claudia Witt, et al. 2017) DOI:10.1093/jcimonographs/lgx012
2. *Retrospectief onderzoek naar de effectiviteit van de Moermantherapie bij kankerpatiënten.* (J.Wiese et al 1991).
3. *(Inflammation–Nature’s Way to Efficiently Respond to All Types of Challenges: Implications for Understanding and Managing “the Epidemic” of Chronic Diseases.* Jeanette M. Bennett 1*, et al 2018),
4. *Organon der geneeskunst* –Dr. S. Hahnemann, vertaling O. Goetze
5. *Bewijs voor homeopathie doet niet onder voor dat van regulier.* Frans Kusse, Lex Rutten, Ton Nicolai, Jan Sol en Martien Brands, Tijdschrift Integrale Geneeskunde 2013-3 pag 262-267).
6. *Organon en chronische ziekten,* Dr. S. Hahnemann, vertaling O. Goetze

Homeopathische ondersteuning voor dieren met kanker

Lies Vedder, homeopathisch werkend dierenarts

Lies Vedder is dierenarts in De Groene Bron te Pieterburen.

Zij werkt met homeopathie en deelt haar ervaringen met enkele van haar patiënten die expliciet toestemming hebben gegeven om hier met naam en foto genoemd te mogen worden.

Haar diepe kennis van de verschillende homeopathische methodieken wordt duidelijk aan de hand van de casussen. Mensenkennis is nodig om te weten welke weg voor eigenaar en dier het beste zullen zijn.

Tijdens de presentatie waren de toehoorders bijzonder geraakt door haar liefdevolle en praktische wijze van toepassen van de homeopathische methode, zo zacht en doelmatig, waarbij eigenaren en dieren extra tijd kregen om het gedeelde leven mooi af te ronden.

Aansluitend worden vier casussen beschreven van dieren met kanker. Daarbij worden verschillende methodieken gebruikt om het voor die situatie meest optimale resultaat te verkrijgen. Er wordt gebruik gemaakt van klinische homeopathie (lage D-potenties), bij Billie een Engelse Bulldog. Hierbij is er primair klachtgericht gewerkt en wordt er een keuze gemaakt voor een homeopathisch middel passend bij zijn constitutie en situatie.

De tweede methode, klassieke homeopathie volgens dr. A.U. Ramakrishnan (Plussing methode zie kader), werd toegepast bij Rodi. De palliatieve homeopathie (in de laatste levensfase) wordt toegepast bij Rufo een kater die een recidief had van een fibrosaroom bij de rib, een aandoening die dierenartsen vaker zien. Verder wordt gebruik gemaakt van een aantal supplementen en kruidenpreparaten.

Casus 1: Billie

Bij Billie, een bijna 11-jarige Engelse Bulldog, werd een maligne lymfoom vastgesteld door een regulier werkend dierenarts. Sterk gezwollen lymfeklieren, waaronder die van de farynx, veroorzaakten een enorme dyspneu met zowel een in- als expiratoire stridor. De histologische uitslag van een biopt wees uit dat er sprake was van een maligne lymfoom (vergelijkbaar met non-Hodgkin bij de mens).

Billie werd op een hoge dagelijkse dosis van 40 mg Prednisolon gezet, met de mededeling dat men zeer waarschijnlijk binnen een paar weken afscheid zou moeten nemen van hem.

Met dat verhaal kwamen de eigenaren de week erop in mijn praktijk. Billie kende ik al enige jaren. Hij had onder andere klachten aan de rechterschouder die chronische kreupelheid veroorzaakten en af en toe oog-, oor- en/of neusklachten. Constitutioneel paste hij erg goed bij het middel *Calcarea carbonica*. Daar reageerde hij altijd goed op, soms in de winterperiode aangevuld met *Rhus toxicodendron* D6 en *Ruta graveolens* D6 en *Symphytum officinale* D6 bij lichte kreupelheden die deels ook van het weer afhankelijk waren.

Billie werd vervolgens met de Plussing methode van Ramakrishnan behandeld.

Week 1. Dagelijks tien opeenvolgende doses van *Calcarea carbonica* 200K.

Week 2. Dagelijks tien opeenvolgende doses van *Carcinosinum* 200K.

Week 3. Wederom *Calcarea carbonica* 200K.

Week 4. *Carcinosinum* 200K, etc..., alternerend.

Al na één week was Billie behoorlijk opgeknapt. Van een gedeprimeerd lethargische hond werd hij weer zijn oude vrolijke zelf. Na de tweede plussing-week met *Carcinosinum* 200K barstte hij van energie alsof er niets meer aan de hand was. In de loop van een aantal weken is in overleg met de reguliere praktijk de Prednisolon afgebouwd naar 10 mg per dag. De lymfeklieren waren duidelijk in omvang afgenomen, mogelijk nog iets vergroot.

Na bijna vier maanden leek Billies energie iets te verminderen en werd overgestapt naar een hogere potentie van beide middelen: weer alternerend een week *Calcarea carbonica* MK en *Carcinosinum* MK, waarna de normale levensenergie weer terugkeerde, dat wil zeggen goede eetlust, spelactiviteiten, wandelingen etc.

Na weer bijna vier maanden in het vroege voorjaar keerde echter de zwelling van de lymfeklieren en de dyspneu dusdanig terug dat de familie tot euthanasie van Billie heeft moeten besluiten. De extra acht maanden leven die de familie met Billie mocht doorbrengen zijn erg gewaardeerd en als zeer bijzonder ervaren. Billie had al die tijd een normale kwaliteit van leven. Het einde was wel erg plotseling en natuurlijk nog altijd te vroeg.

NAGESPREK:

BIJZONDERE PERIODE; BILLY SNEL WEER DE “DE OUDE”
NIET BELASTEND

GENOTEN VAN EXTRA TIJD!

VEEL MOOIE MOMENTEN, MOOIE HERINNERINGEN

ZEER WAARDEVOL, GROOT KADO

TIJD OM ECHT AFSCHIED TE NEMEN, TE AANVAARDEN

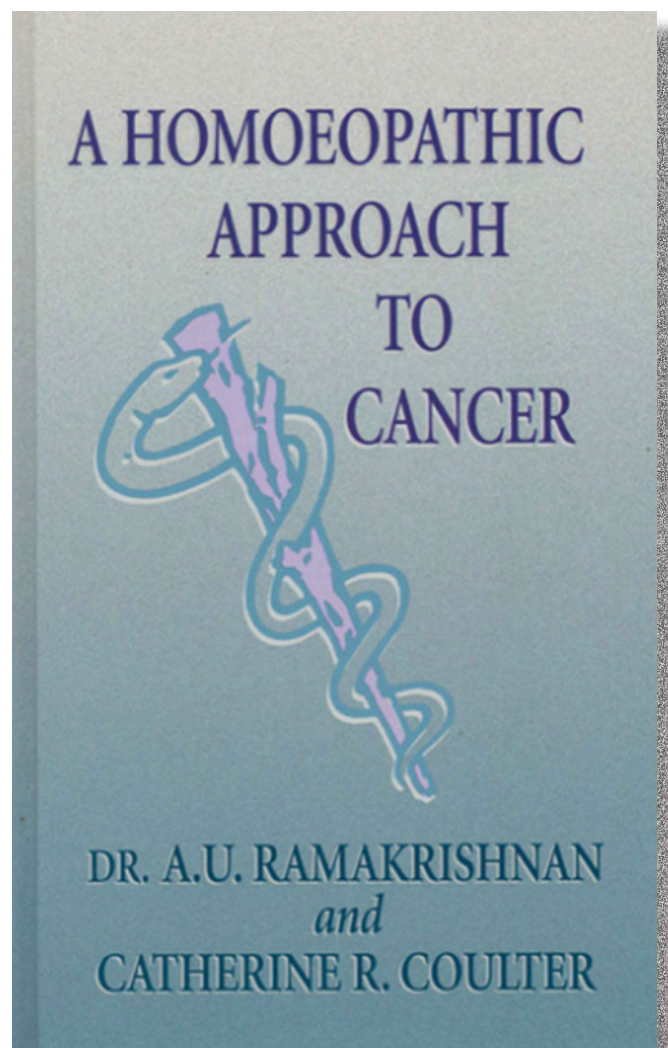
Wat opvalt bij de begeleiding van meerdere honden met deze aandoening is:

- Dat ze een goede kwaliteit van leven behielden
- Dat in alle gevallen in de laatste fase binnen een week een grote ommekeer optrad en een besluit tot euthanasie

De Plussing-methode volgens Dr. A.U.Ramakrishnan (vertaald uit het boek *A Homoeopathic Approach to Cancer* van Dr. A.U.Ramakrishnan en Catherine R. Coulter):

Los drie korrels op van de eerste van de twee gekozen remedies in elf theelepels bronwater. De gebruiker neemt elke 15 minuten een theelepel van de oplossing. Tussendoor wordt de oplossing of geroerd of, indien in een flesje, één keer geschud. Over een periode van bijna tweeënehalf uur worden tien slokjes genomen. Eén theelepel oplossing blijft over voor de volgende dag. De volgende dag wordt dit restant weer aangevuld met tien theelepels vers bronwater. N.B. Er worden geen korrels toegevoegd! Herhaal de procedure van om het kwartier een theelepel innemen en zet deze procedure met deze oorspronkelijke oplossing van drie korrels in totaal zeven dagen voort. Daarna komt de tweede remedie aan bod. Ook van dit middel worden drie korrels opgelost. Dit uiteraard met een volledig verse oplossing van elf theelepels bronwater in een schoon glas of flesje.

N.B. Het eerste middel (200K) is gericht op het orgaan waarin zich de tumor bevindt. Het tweede is een zogenaamd algemeen kankermiddel o.a. Carcinosinum, Scirrhinum, ook in een 200K.

Casus 2: Rodi

Rodi, een gecastreerde kater, rood cyperse Europese korthaar, van bijna 14 jaar kwam in de praktijk met een recidief van een fibrosarcoom op de rechter thoraxwand. Het recidief was ongeveer drie centimeter lang en ruim een halve centimeter breed, hard knobbelig, niet pijnlijk, niet hinderlijk.

Rodi had aanvankelijk nog NSAID gehad (Metacam) maar daar was de familie mee gestopt. Het was inmiddels twee maanden na de eerste operatie. Het recidief was al na een maand zichtbaar geweest.

De levensverwachting was op dat moment nog ongeveer twee tot vier maanden. Ook bij Rodi kozen de eigenaren voor de Plussing-methode van Ramakrishnan.

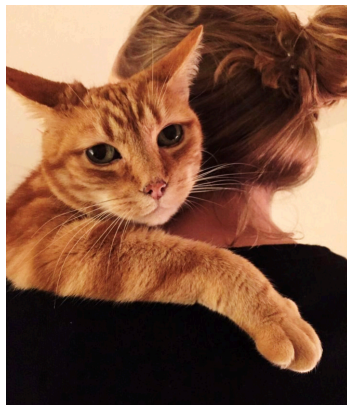
Vanwege het type poes (veel vallen van het dak, uit bomen, maar ook direct weer opstaan) werd gekozen voor *Bellis perennis* 200K (madeliefje) voor de eerste week en wederom voor *Carcinosinum* 200K voor de tweede week.

Ook Rodi reageerde heel goed op de homeopathie. Rodi kreeg zijn oude energie en levensstijl weer terug. Hij beklom weer de daken en bomen. Bij controle na twee maanden was de tumor noch gegroeid, noch afgenomen. Toen is gekozen voor een orgaan-gericht middel in plaats van *Bellis perennis*, namelijk *Silicea* 200K.

Om en om werd alternerend een week *Silicea* 200K gegeven en *Carcinosinum* 200K. Wederom gaf met name de *Carcinosinum* een zeer goede levensenergie aan Rodi. Na zes maanden werd overgestapt op de MK van beide middelen. Na tien maanden begon de tumor toch te ulcereren en was het proces niet meer te stoppen. De optie om alsnog over te stappen naar het kankermiddel *Scirrhoneum*, passender bij dit soort harde tumoren, is niet meer benut.

Helaas moest de familie in de loop van de elfde maand overgaan tot euthanasie van Rodi.

Al met al kreeg hij zo toch ruim tien maanden extra tijd met voor het grootste deel een zeer goede kwaliteit van leven. Dit werd ook door zijn eigenaren ervaren als kostbare en mooie extra tijd! Zelfs na enkele jaren is men hier nog dankbaar voor.

Casus 3: Rufus

Ook bij Rufo, een gecastreerde reu, kruising van onder andere ShiTzu, van bijna 8 jaar, was er sprake van een recidief van een fibrosaroom ter hoogte van de laatste rib op de rechter thoraxwand. Er was al na een maand sprake van recidief.

Hij kwam twee weken daarna de praktijk in.

Rufo stond nog op een NSAID (Metacam) en was voldoende alert en energiek. Bij algemeen onderzoek werd een vergrote rechter okselklier gevonden. Verder waren er geen bijzonderheden, behalve een zichtbare onderbeet, waarschijnlijk te wijten aan een ongelukkige mix van rassen.

Inmiddels was ik overgegaan tot een andere methode om het middel te bepalen: ik liet de dieren zelf bepalen (kiezen) door te kijken of ze op een door mij uitgezocht middel resoneerden. Het middel wordt in het energieveld, binnen een straal van een halve meter, van het dier gezet. Wordt een middel positief ontvangen dan neemt men een soort trance waar, een iets starende of een gerichte blik, licht verhoogd ademritme en men ziet een bewustzijnsstaat waaruit blijkt dat het dier het middel registreert en prettig vindt. Zo kwamen we bij Rufo uit op de lage D-potenties van de klinische homeopathie:

Viscum album D3, driemaal daags

Symphytum officinalis D6, driemaal daags

Solidago virgaurea D6, driemaal daags

Ter ondersteuning werd op de tumor zelf (vele kleine knobbeltjes onder en boven de wondrand) dagelijks tweemaal goudsbloemzalf aangebracht, heel dun, als een filmpje. Deze zalf is gemaakt op basis van zonnebloemolie waarin minimaal zes weken goudsbloemen hebben getrokken, bijenwas en enkele druppels propolis-extract. Om deze zuivere zal aan te brengen, werd het tumorgebied regelmatig geschoren. Verder kreeg Rufo daarbij Puur Derma vital (van NML Health), een multivitaminemineralenproduct waarin o.a. Spirulina. Verder: vers vlees als voeding en extra omega-3, -6, -9 op basis van vis.

De NSAID is door de familie op eigen initiatief in de loop van de eerste maand afgebouwd.

De verdikte lymfeklier was binnen een maand verdwenen. De recidiverende kleine tumoren waren na twee maanden verdwenen.

Rufo is nu anderhalf jaar na datum nog steeds erg fit en vrij van recidief. Hij krijgt nog steeds de middelen *Viscum album D6* en *Symphytum officinalis D6*, maar nu tweemaal daags. Hij geeft erg goed aan of hij het middel wel of niet wil.

Zo werd met *Solidago virgaurea D6* na vier maanden gestopt. Ook het zalven is inmiddels gestopt. Binnenkort komt hij weer voor controle. Hij is inmiddels tien jaar oud. Hij krijgt nog steeds de bovengenoemde supplementen.

Casus 4 Branske

Branske, een Golden Retriever, was bijna 12 jaar toen ze langskwam voor ondersteunende therapie. Voorgeschiedenis: een gecompliceerd mammacarcinoom met osteosarcoom-haarden in de achterste borstklieren, zowel links als rechts. Een half jaar geleden werden haar baarmoeder en eierstokken verwijderd vanwege een pyometra; twee maanden geleden werd de linker borstkliertumor zo goed als mogelijk verwijderd door een dierenarts van een tweedelijns praktijk om levensverlenging te geven. Dezelfde dierenarts besloot ruim anderhalf maand daarna dat het tweede klierpakket vanwege het invasieve karakter van de tumor niet meer te verwijderen was. Tevens was het advies om haar in te laten slapen, want na twee weken zou er een onhoudbare situatie met ulceratie van de tumor ontstaan.

Een week na de afgeblazen operatie zag ik Branske. Nog steeds voldoende fit voor wandelingen, goede eetlust.

Ze maakt deel uit van een kleine roedel van drie, waarin ze nog steeds goed functioneert.

Branske krijgt op basis van haar gewicht een dagelijkse dosis van een NSAID (Carporal).

Direct na de verwijdering van de linker tumor begon de eigenares met een zelfgemaakte Golden Paste als aanvulling in het voer (curcuma, peper, en kokosolie), met daarnaast een product op basis van vitaminen/mineralen en Spirulina (Puur derma vital), beide dagelijks. Verder krijgt Branske al haar leven lang vers vlees als voeding.

Op het moment van het consult is zowel Branske als de familie duidelijk nog niet aan een levenseinde toe. In een gesprek over die laatste fase geeft de familie aan dat er de voorkeur is voor een natuurlijke dood. Soms is dat heel goed mogelijk met zachte begeleiding van de homeopathie, maar soms kan er met een snelgroeiende tumor ook een situatie ontstaan waarbij het wenselijk is om met actieve euthanasie te helpen.

Branske 'koos' zelf de volgende ondersteunende middelen:

Symphytum officinalis 200K – voor 's ochtends: deze gaf haar goede energie voor overdag. *Conium maculatum* 200K – voor 's avonds: deze maakte haar rustig, slaperig gaf haar een goede nachtrust.

Haar tumoren werden dagelijks gewassen met Calendula-thee; ook dronk ze twee koppen van deze thee dagelijks via haar vleesvoeding. Verder werd de tumor dagelijks besmeerd met een heel dun laagje 'Groene leem Kruidenpasta' (De Groene Os) ter bescherming. Tot op het einde is deze tumor niet gaan ulcereren.

Bovengenoemde twee homeopathische middelen nam ze ruim 4 weken, naast nog steeds de volledige dosering van de NSAID (Carporal). De laatste tien dagen is de homeopathie vervangen door CBD-olie van een bekende drogist (op initiatief van de familie). Op 4 x daags 5 druppels bleef ze helder aanwezig en had ze goed contact met de andere twee honden en de familie. Vier dagen voor haar dood stopte ze met eten, gedurende de dag van haar sterven stopte ze met drinken.

De laatste drie dagen van Branskes leven werd het homeopathisch middel *Arsenicum album* ingezet.

De twee voorlaatste nachten bracht de *Arsenicum album* 200K potentie rust en slaap.

De *Arsenicum album* MK-potentie bracht haar op de laatste dag via een dosering van 1 druppel van 2 opgeloste korrels 's middags, en dit nogmaals herhaald 's avonds, op een zachte manier naar het einde.

Ze deed nog even haar kop omhoog, keek naar de familie, slaakte een hele diepe zucht ... en stierf.

Frass M¹, Friehs H², Thallinger C³, Sohal NK⁴, Marosi C⁵, Muchitsch I⁶, Gaertner K⁷, Gleiss A⁸, Schuster E⁹, Oberbaum M¹⁰.

Complement Ther Med. 2015 Jun;23(3):309-17. doi: 10.1016/j.ctim.2015.03.004. Epub 2015 Mar 23.

Influence of adjunctive classical homeopathy on global health status and subjective wellbeing in cancer patients - A pragmatic randomized controlled trial.

OBJECTIVES

The use of complementary and alternative medicine has increased over the past decade. The aim of this study was to evaluate whether homeopathy influenced global health status and subjective wellbeing when used as an adjunct to conventional cancer therapy.

DESIGN

In this pragmatic randomized controlled trial, 410 patients, who were treated by standard anti-neoplastic therapy, were randomized to receive or not receive classical homeopathic adjunctive therapy in addition to standard therapy. The study took place at the Medical University Vienna, Department of Medicine I, Clinical Division of Oncology.

MAIN OUTCOME MEASURES

The main outcome measures were global health status and subjective wellbeing as assessed by the patients. At each of three visits (one baseline, two follow-up visits), patients filled in two different questionnaires.

RESULTS

373 patients yielded at least one of three measurements. The improvement of global health status between visits 1 and 3 was significantly stronger in the homeopathy group by 7.7 (95% CI 2.3-13.0, $p=0.005$) when compared with the control group. A significant group difference was also observed with respect to subjective wellbeing by 14.7 (95% CI 8.5-21.0, $p<0.001$) in favor of the homeopathic as compared with the control group. Control patients showed a significant improvement only in subjective wellbeing between their first and third visits.

CONCLUSION

Results suggest that the global health status and subjective wellbeing of cancer patients improve significantly when adjunct classical homeopathic treatment is administered in addition to conventional therapy.

Homeopathic Treatment as an Add-On Therapy May Improve Quality of Life and Prolong Survival in Patients with Non-Small Cell Lung Cancer: A Prospective, Randomized, Placebo-Controlled, Double-Blind, Three-Arm, Multicenter Study

MICHAEL FRASS^{a,*}, PETER LECHLEITNER^b, CHRISTA GRÜNDLING^c, CLAUDIA PIRKER^d, ERWIN GRASMUK-SIEGL^d, JULIAN DOMAYER^d, MAXIMILIAN HOCHMAIR^d, KATHARINA GAERTNER^e, CORNELIA DUSCHECK^f, ILSE MUCHITSCH^g, CHRISTINE MAROSI^h, MICHAEL SCHUMACHER^h, SABINE ZÖCHBAUER-MÜLLER^f, RAJ K. MANCHANDAⁱ, ANDREA SCHROTT^j, OTTO BURGHUBER^k

^aMedical University of Vienna, Department of Medicine I, Clinical Division of Oncology and Institute for Homeopathic Research, Vienna, Austria, and Scientific Society for Homeopathy (WissHom), Koethen, Germany; ^bHospital of Lienz, Department of Medicine, Lienz, Austria; ^cGeneral Practitioner, Enns, Austria; ^dDepartment of Respiratory and Critical Care Medicine, Respiratory Oncology Unit, Karl Landsteiner Institute of Lung Research and Pulmonary Oncology, Klinik Floridsdorf, Vienna, Austria; ^eWitten/Herdecke University, Faculty of Health Sciences, Witten, Germany; ^fMedical University of Vienna, Department of Medicine I, Clinical Division of Oncology, Vienna, Austria; ^gAustrian Chamber of Pharmacists, Department Vienna, HomResearch, Interdisciplinary Homeopathic Research Group, Vienna, Austria; ^hElisabethinenspital, Department of Medicine, Linz, Austria; ⁱCentral Council for Research in Homeopathy, Ministry of AYUSH, Government of India and LMHI, West Delhi, Delhi, India; ^jStatistikAmbulanz, Consulting Company, Leobendorf, Austria; ^kDepartment of Respiratory and Critical Care Medicine and Ludwig Boltzmann Institute for Lung Health, Otto Wagner Hospital and Sigmund Freud University, Medical School, Vienna, Austria

Key Words. Additive homeopathy • Adult oncology • Complementary and alternative medicine • Global health status • Lung cancer • Survival

TRIAL INFORMATION

- **ClinicalTrials.gov Identifier:** NCT01509612
- **Sponsor:** Michael Frass
- **Principal Investigator:** Michael Frass
- **IRB Approved:** Yes

LESSONS LEARNED

- Conventional medicine and homeopathy work well together.
- Quality of life improves with additive homeopathy in patients with non-small cell lung cancer (NSCLC).
- Survival improves with additive homeopathy in patients with NSCLC.

ABSTRACT

Background. Patients with advanced non-small cell lung cancer (NSCLC) have limited treatment options. Alongside conventional anticancer treatment, additive homeopathy might help to alleviate side effects of conventional therapy. The aim of the present study was to investigate whether additive homeopathy might influence quality of life (QoL) and survival in patients with NSCLC.

Methods. In this prospective, randomized, placebo-controlled, double-blind, three-arm, multicenter, phase III study, we evaluated the possible effects of additive homeopathic

treatment compared with placebo in patients with stage IV NSCLC, with respect to QoL in the two randomized groups and survival time in all three groups. Treated patients visited the outpatients' centers every 9 weeks: 150 patients with stage IV NSCLC were included in the study; 98 received either individualized homeopathic remedies ($n = 51$) or placebo ($n = 47$) in a double-blinded fashion; and 52 control patients without any homeopathic treatment were observed for survival only. The constituents of the different homeopathic remedies were mainly

Correspondence: Michael Frass, M.D., Medical University of Vienna, Department of Medicine I, Clinical Division of Oncology, Währinger Gürtel 18-20, A 1090 Vienna, and Institute for Homeopathic Research, Gaudenzdorfer Gürtel 63, 1120 Vienna, Austria. Telephone: 0043-664-545-3040; e-mail: office@ordination-frass.at Received July 9, 2020; accepted for publication September 28, 2020; published Online First on November 7, 2020. <http://dx.doi.org/10.1002/onco.13548>

This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs License, which permits use and distribution in any medium, provided the original work is properly cited, the use is non-commercial and no modifications or adaptations are made.

Conclusies

Ellen Versteeg, ervaring deskundige:

“Homeopathie heeft mij heel veel gebracht. Zowel lichamelijk als geestelijk ben ik tijdens het hele proces vanaf de diagnose tot nu behoorlijk stabiel gebleven en heb het daardoor goed doorstaan met weinig restverschijnselen. Ik hoop dat er op dit gebied meer bekendheid zal komen en artsen er open voor gaan staan om de homeopathie als volwaardige ondersteuning bij de behandeling van kanker te zien en gebruiken.”

Dr. Jean-Lionel Bagot, Coördinerend oncoloog van de integratieve afdeling, Groupe Hospitalier Saint Vincent, Straatsburg (Frankrijk):

‘Het verbeteren van de levenskwaliteit, het vergemakkelijken van de tolerantie en het bevorderen van de therapietrouw zijn de drie uitdagingen die moeten worden overwonnen als we willen dat de patiënt ten volle kan profiteren van de therapeutische doeltreffendheid van deze nieuwe doelgerichte therapieën. Omdat er geen voorspelling gedaan kan worden bij wie geneesmiddelen tot significante bijwerkingen kunnen leiden is geïndividualiseerde homeopathie in de ondersteunende zorg zeer nuttig. Ze kan de levenskwaliteit en daardoor de overleving van de patiënten verbeteren. Het wordt goed aanvaard door Franse oncologen en huisartsen, is goedkoop en is de meest gebruikte complementaire geneeskunde in de ondersteunende zorg.

Homeopathische ondersteunende zorg wordt verstrekt in verschillende kankercentra in Frankrijk en andere delen van Europa en de tevredenheid van de patiënten is zeer groot. Homeopathie kan essentiële ondersteunende zorg vormen voor patiënten die worden behandeld met de nieuwe doelgerichte therapieën, in combinatie met organotherapie en isotherapie.

Tenslotte zal de soms moeilijke maar essentiële keuze van het constitutionele geneesmiddel, specifiek voor elke patiënt, het mogelijk maken het hele lichaam te ondersteunen, zowel op lichamelijk als op psychologisch vlak. Klinische studies zijn nu nodig om de gunstige klinische indrukken van de patiënten wetenschappelijk te verifiëren en te evalueren.’

Roland Lugten, oud-huisarts, arts voor integrale geneeskunde, leefstijlgeneeskunde & integrale oncologie:

“Naast Dr. Banerji zijn er in India meerdere klinieken die gespecialiseerd zijn in de homeopathische behandeling van kanker. Dr. Ramakrishnan en Dr. Pareek geven duidelijke richtlijnen over deze strategie en wanneer je deze kan inzetten. Ook in Zwitserland is een speciale kliniek die patiënten met kanker homeopathisch begeleidt onder leiding van Dr. Spinedi en Dr. Wurster. Duidelijk is dat er mogelijkheden zijn en dat samenwerken voor patiënt en dokter voordeel op kan leveren.”

Lies Vedder, homeopathisch werkend dierenarts

De toehoorders waren bijzonder geraakt door de liefdevolle en praktische wijze van toepassen van de homeopathische methode, zo zacht en doelmatig, waarbij eigenaren en dieren extra tijd kregen om het gedeelde leven mooi af te ronden. Soms acht maanden, soms langer, maar altijd verbeterde de vitale energie en het humeur van het dier, waarna het afscheid harmonieuzer kon zijn.

Naschrift

Graag wil ik iedereen bedanken die geheel belangeloos een bijdrage heeft geleverd aan het onder de aandacht brengen van de homeopathische geneeskunde. Ook wil ik iedereen bedanken die geholpen heeft met het tot stand komen van dit boekje. Allereerst de sprekers, Ellen Versteeg, Jean-Lionel Bagot, Roland Lugten, Lies in t Veld en het team van de PR-commissie van Samen voor Homeopathie, Anita Stam, Helen Hensing, Liselotte van t Oever, Evelien van der Waa, Frans Kusse, Rineke Wisman, Jan van der Greef, Roland van Helden en Elisa Cruys. Heel veel dank, zonder jullie was het niet gelukt.

Aan de lezer:

Dank dat u dit boekje aangeschaft heeft en uw hart en hoofd geopend heeft voor andere oplossingen die bijdragen aan een beter begrip van genezing en het leven zelf. Wij hopen dat dit boekje 'Homeopathie & kanker, ondersteunde zorg bij behandeling van kanker' bijdraagt aan een open dialoog over de meerwaarde van homeopathie in de geneeskundige praktijk en in ons leven.

samen voor
Homeopathie

Contact & informatie

www.homeopathie.nl onafhankelijke Nederlandse informatieve website over homeopathie
www.svh.homeopathie.nl voor informatie Samen voor Homeopathie (SvH) voor professionals.
Voor vragen aan het secretariaat van SvH: svh@homeopathie.nl.

www.vhan.nl: Goede doelen stichting en initiatiefnemer van Samen voor Homeopathie
Wilt u dit initiatief ondersteunen, wordt dan donateur: NL69 TRIO 0197 8700 66

www.vereniginghomeopathie.nl: consumentenbelangenorganisatie,
Koninklijke Vereniging Homeopathie Nederland.

Wetenschappelijk onderzoek

www.hri-research.org: website van Homeopathic Research Instituut. Deze Engelse wetenschappelijke website bevat informatie over de meest recente wetenschappelijke ontwikkelingen.

www.wisshom.de: Duitstalige wetenschappelijke website.

Zoeken :

Behandelaren homeopathie zie <https://homeopathie.nl/zoek-behandelaar/>

Artsen voor integrale oncologie vindt u op www.avig.nl – NNTT.

NL69 TRIO 0197 8700 66 TNV stichting VHAN – Donaties graag onder vermelding van H&K